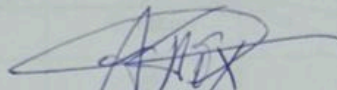

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Центр післядипломної освіти та заочного (дистанційного) навчання
Кафедра фіскального адміністрування

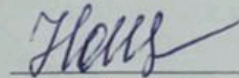
ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА (ДИПЛОМНА) РОБОТА
на тему: «Специфіка податкового планування: вітчизняні реалії
та зарубіжний досвід»

Здобувача вищої освіти II курсу,
групи ОМПз-21-1,
спеціальності 071 «Облік і
оподаткування»,
ОПП «Податкове консультування»

(підпис)

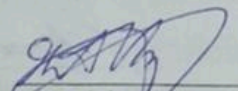
Піхур Андрій
Романович

Науковий керівник

(підпис)

Скоромцова
Тетяна
олександрівна,
к.е.н., доцент

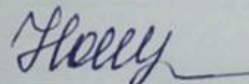
Керівник освітньо-професійної
програми

(підпис)

Ізмайлов
Ярослав
Олексійович,
д.е.н., професор

Допущено до захисту за рішенням кафедри фіскального адміністрування
протокол від «20» 01 2023 № 10

Завідувач кафедри
фіскального адміністрування

(підпис)

Іванишина О.С.,
к.е.н., доцент

Ірпінь – 2023

Реєстрація № 5 23.01.2023 [підпис]
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту 20.01.2023
(до захисту, на доопрацювання) (дата)

Результат захисту 90/7/5 10.02.2023 [підпис]
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: [підпис] Романов І.Л.
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії:

[підпис]
(підпис)

Іванишина О.С.
(ініціали, прізвище)

[підпис]
(підпис)

Ізмайлов Я.О.
(ініціали, прізвище)

[підпис]
(підпис)

Лекарь С.І.
(ініціали, прізвище)

Секретар комісії: [підпис]
(підпис)

Яруш М.В.
(ініціали, прізвище)

(підпис)

(ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: керівника, голови комісії, членів комісії, секретаря, (підписи)
------------------	-------------------------	--------------------------	----------	---

ОЦІНЮВАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ КЕРІВНИКОМ ТА РЕЦЕНЗЕНТОМ

1. Зміст випускної роботи (якість теоретичного матеріалу, його зв'язок з практичним, вміння представляти матеріал в логічній послідовності, наявність висновків та пропозицій)	від 0 до 30	20		Скоромітова Т.О. Нелес
2. Дотримання вимог щодо оформлення	від 0 до 10	10		
3. Вчасне виконання роботи на всіх етапах у встановлені кафедрою терміни	від 0 до 5	5		
4. Рецензент	від 0 до 5	5		
РАЗОМ БАЛІВ*	від 0 до 50	40		

ОЦІНЮВАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ

1. Доповідь	від 0 до 10	10		Романов І.Р. Ванницька О.С. Нелес Ізмайлов Я.О. Лекарь С.І. Яруси М.В.
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	5		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	25		
5. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	10		
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	50		
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	90		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
90	A	5 (відмінно)	10.02.2023	Романов І.Р. Ванницька О.С. Ізмайлов Я.О. Лекарь С.І. Яруси М.В.

ПРАВИЛА ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНОК ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЕКТС

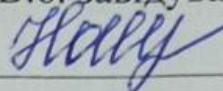
Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	D	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	FX	2 (незадовільно)

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Центр післядипломної освіти та заочного (дистанційного) навчання
Кафедра фіскального адміністрування
Спеціальність 071 «Податкове консультування»

Затверджую

В.о. завідувача кафедри

 Іванишина О.С.

« 29 » 10 2022

Завдання на випускню кваліфікаційну (дипломну) роботу
здобувачу вищої освіти

Піхур Андрій Романович

1. Тема випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи
«Специфіка податкового планування: вітчизняні реалії та зарубіжний досвід»
2. Затверджена наказами ректора від 26.01.2022 № 115, від 06.09.2022 № 815
3. Строк здачі закінченої роботи - 24.01.2023
4. Цільова установка надати рекомендації щодо основних шляхів удосконалення податкового планування вітчизняних ФПГ та ТНК в умовах дії Правил BEPS.
5. Метою дипломної роботи є дослідження теоретико-методичних та організаційно-правових особливостей податкового планування транснаціональних корпорацій та промислово-фінансових груп в Україні та світі. Об'єктом дослідження дипломної роботи є фінансово-промислові групи та транснаціональні корпорації України.
Предметом дослідження є податкове планування фінансово-промислових груп та транснаціональних корпорацій в глобальному бізнес-середовищі.
Вихідні дані статистичні дані, які характеризують фінансово-господарську діяльність фінансово-промислових груп та транснаціональних корпорацій України.
6. Перелік графічного матеріалу – 12 таблиць, 11 рисунків.

7. Зміст випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи (перелік кожним розділом)

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ СПЕЦИФІКА ЙОГО ПРОВЕДЕННЯ

1.1. Сутність та економічний зміст податкового планування

1.2. Організаційно-методичні засади податкового планування

1.3. Особливості та специфіка податкового планування ФПГ та ТНК

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ ТА ЙОГО ЗДІЙСНЕННЯ В ФПГ ТА ТНК УКРАЇНИ

2.1. Характеристика податкового планування в обліково-податковій політиці

2.2. Аналіз фінансово-правових інструментів податкового планування

2.3. Оцінка організації та методів податкового планування

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ ТА ТНК УКРАЇНИ

3.1. Зарубіжний досвід податкового планування в обліково-податковій політиці міжнародних корпорацій

3.2. Основні шляхи удосконалення податкового планування ФПГ та ТНК за Правил BEPS

8. Календарний план виконання роботи

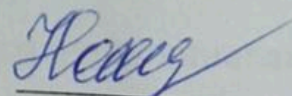
№ п/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи	Строк виконання етапів	
		За планом	Фактично
1.	Вибір теми дипломної роботи та написання заяви на її затвердження	18.10.21	
2.	Отримання завдання наукового керівника для виконання дипломної роботи	31.10.21	
3.	Узгодження плану дипломної роботи з керівником	12.11.21	
4.	Підготовка I розділу дипломної роботи та подання її керівнику	11.02.22	
5.	Підготовка II розділу дипломної роботи та подання її керівнику	20.05.22	
6.	Підготовка III розділу дипломної роботи та подання її керівнику	21.11.22	
7.	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень наукового керівника	14.12.22	
8.	Отримання відгуку наукового керівника	24.01.23	
9.	Перевірка роботи в системі антиплагіат	19.12.22	
10.	Отримання зовнішньої рецензії	26.01.23	
11.	Отримання допуску зав.кафедри до захисту	30.01.23	
12.	Попередній захист роботи	22-23.01.23	
13.	Захист дипломної роботи	10.02.23	

Дата видачі завдання «31» жовтня 2021

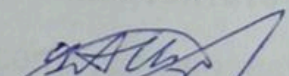
9. Керівник випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи

10. Керівник освітньо-професійної програми

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти

(підпис)

Скороміт
(прізвище, ім'я)

(підпис)

Ізмайлов
(прізвище, ім'я)

(підпис)

Піхур А.
(прізвище, ім'я)

АНОТАЦІЯ
«Специфіка податкового планування: вітчизняні реалії
та зарубіжний досвід»

Мета роботи – дослідження теоретико-методичних та організаційно-правових особливостей податкового планування транснаціональних корпорацій та промислово-фінансових груп в Україні та світі.

Завданнями роботи є: дослідження теоретичних основ податкового планування; дослідження організаційно-методичних засад податкового планування; сформулювати особливості та специфіку податкового планування ТНК та ФПГ; здійснити аналіз фінансово-правових інструментів податкового планування; дослідити та оцінити організацію податкового планування та державного регулювання ТНК Україні та міжнародних корпораціях; сформулювати основні шляхи удосконалення податкового планування вітчизняних ФПГ та ТНК в умовах дії Правил BEPS.

Предметом дослідження є податкове планування фінансово-промислових груп та транснаціональних корпорацій в глобальному бізнес-середовищі.

Об'єктом дослідження є фінансово-промислові групи та транснаціональні корпорації України

За результатами дослідження обґрунтовані теоретичні напрями удосконалення податкового планування фінансово-промислових груп та транснаціональних господарських структур в умовах виконання Україною правил BEPS, які можуть бути використані у проведенні наукових досліджень з цієї тематики.

Одержані результати можуть бути використані у діяльності фінансово-промислових груп та транснаціональних господарських структур.

Дипломна робота містить 102 сторінки, 12 таблиць, 11 рисунків, список використаних джерел з 65 найменувань, 2 додатки.

Ключові слова: податкове планування, промислово-фінансові групи, транснаціональні корпорації, офшори.

Рік захисту роботи – 2023.

ANNOTATION

“Specifics of tax planning: domestic realities and foreign experience”

The purpose of the work is to study the theoretical, methodological and organizational and legal features of tax planning of transnational corporations and industrial and financial groups in Ukraine and the world.

The objectives of the study are: to study the theoretical foundations of tax planning; to study the organizational and methodological principles of tax planning; to formulate the features and specifics of tax planning of TNCs and IFPs; to analyze the financial and legal instruments of tax planning; to study and evaluate the organization of tax planning and state regulation of TNCs in Ukraine and international corporations; to formulate the main ways to improve tax planning of domestic IFPs and TNCs in the context of the BEPS Rules.

The subject of the study is tax planning of financial and industrial groups and transnational corporations in the global business environment.

The object of research is financial and industrial groups and transnational corporations of Ukraine

Based on the results of the study, the author substantiates theoretical directions for improving tax planning of financial and industrial groups and transnational business structures in the context of Ukraine's implementation of the BEPS rules, which can be used in conducting research on this topic.

The results obtained can be used in the activities of financial and industrial groups and transnational business structures.

The thesis consists of 102 pages, 12 tables, 11 figures, a list of 65 references, and 2 appendices.

Key words: tax planning, industrial and financial groups, transnational corporations, offshore companies.

The year of completion of the thesis is 2022.

Year of protection of work - 2023.

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУ	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ ТА СПЕЦИФІКА ЙОГО ПРОВЕДЕННЯ	
1.1. Сутність та економічний зміст податкового планування	11
1.2. Організаційно-методичні засади податкового планування	17
1.3. Особливості та специфіка податкового планування ФПГ та ТНК	31
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ ТА СПЕЦИФІКИ ЙОГО ЗДІЙСНЕННЯ В ФПГ ТА ТНК УКРАЇНИ	
2.1. Характеристика податкового планування в обліково-податковій політиці	41
2.2. Аналіз фінансово-правових інструментів податкового планування	52
2.3. Оцінка організації та методів податкового планування	65
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ В ФПГ ТА ТНК УКРАЇНИ	
3.1. Зарубіжний досвід податкового планування в обліково-податковій політиці міжнародних корпорацій	78
3.2. Основні шляхи удосконалення податкового планування ФПГ та ТНК в умовах дії Правил BEPS	73
ВИСНОВКИ	91
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	97
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. Інтеграція економічних систем країн світу та технологічний прогрес сприяли глобальному розширенню діяльності транснаціональних корпорацій (ТНК) та промислово-фінансових груп (ПФГ). Такі компанії мають як позитивний, так і негативний вплив на економіку приймаючої країни, оскільки вони є великими платниками податків, які забезпечують суттєву частину податкових надходжень, у той же час транскордонна діяльність та її специфіка, породжує безліч можливостей для ухилення від оподаткування у високо податкових юрисдикціях та перенесення прибутків таких компаній до оподаткування у країни з меншими ставками податків. В основі такої діяльності корпорацій лежить податкове планування. Тому, наразі перед урядами країн світу постає завдання формування унітарної моделі їх оподаткування на регіональному або навіть глобальному рівні задля розв'язання проблеми ухилення від сплати податків такими компаніями.

В умовах сьогодення напрями податкового регулювання діяльності ТНК в Україні потребують впровадження реформ, які б в майбутньому мінімізували негативні наслідки впливу транснаціональних корпорацій на національну економіку з одного боку та убезпечили перенесення прибутків національних компаній у податковопривабливі території.

Стан і ступінь розробки проблеми в спеціальній літературі. Проблематиці транснаціональних корпорацій присвячено низку праць вітчизняних вчених, серед яких необхідно відзначити роботи П. Куцика, О. Ковтуна, Е. Молчанова, І. Сороки, О. Рогача, Н. Рябеця, І. Пенської, П. Мекшуна та цілого ряду інших науковців.

Безпосередньо проблематиці податкового планування та розробки його теоретико-методичних засад присвячено багато праць таких науковців, як Оліховського В., Баранова С., Брехова С., Коротуна В., Корецької С., Малікова В., Немировської О., Притуляка Н., Скоромцової Т., Чернякової Т., Щербини Ю. та інших дослідників.

Процеси податкового планування в офшорних зонах розглядалися у працях українських та російських вчених, а саме Васенко В. , Вишинської Т., Даукаєв І., Дмитрова С., Іванова Ю. та ін.

Не дивлячись на значний внесок цих науковців та певного рівня розроблення даної проблеми її гострота та актуальність вимагають подальшого опрацювання, оскільки низка аспектів цієї багатогранної наукової проблеми залишаються недостатньо дослідженими та обґрунтованими.

Насамперед потребують визначення напрямки та сучасні кордони застосування міжнародного податкового планування ТНК з метою руйнування офшорних податкових лазівок і зміцнення національного податкового законодавства.

Метою дипломної роботи є дослідження теоретико-методичних та організаційно-правових особливостей податкового планування транснаціональних корпорацій та промислово-фінансових груп в Україні та світі. На основі поставленої мети визначено завдання, які необхідно вирішити:

- дослідження теоретичних основ податкового планування;
- дослідження організаційно-методичних засад податкового планування;
- сформулювати особливості та специфіку податкового планування ТНК та ФПГ;
- здійснити аналіз фінансово-правових інструментів податкового планування;
- дослідити та оцінити організацію податкового планування та державного регулювання ТНК України та міжнародних корпораціях;
- сформулювати основні шляхи удосконалення податкового планування вітчизняних ФПГ та ТНК в умовах дії Правил BEPS.

Об'єктом дослідження є фінансово-промислові групи та транснаціональні корпорації України

Предметом дослідження є податкове планування фінансово-промислових груп та транснаціональних корпорацій в глобальному бізнес-середовищі.

Базою дослідження є статистичні дані економічної діяльності фінансово-промислових груп і транснаціональних корпорацій та фінансово-правові методи організації податкового планування.

Методологічною основою проведеного дослідження є наступні загальнонаукові методи: наукової абстракції, аналізу і синтезу, індукції та дедукції, порівняння, групування, аналогії, систематизації. Метод наукової абстракції був використаний при здійсненні систематизації теоретичних підходів до дослідження розвитку ТНК та дослідженні організаційно-методичних засад податкового планування: пп. 1.1., 1.2., 1.3), системно-структурний аналіз економічних процесів та явищ (при дослідженні особливостей і тенденцій розвитку транснаціональних компаній України та міжнародних корпорацій п.2.1), метод індукції та дедукції використовувалися при дослідженні фінансово-правових інструментів податкового планування та характеристики і оцінці організації податкового планування пп. 2.2., 2.3), абстрактно-логічний і причинно-наслідкових зв'язків (для аналізу зарубіжного досвіду податкового планування в податковій політиці міжнародних корпорацій п. 3.1), експертних оцінок та прогнозний (при обґрунтуванні напрямів удосконалення податкового планування вітчизняних ФПГ та ТНК в умовах дії Правил BEPS п. 3.2).

Джерелами інформації для підготовки магістерської роботи є законодавчі акти України, нормативні документи, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, офіційні статистичні дані Міністерств і відомств України, аналітичні дані міжнародних офіційних сайтів The World's Largest Companies, Global 500 - Fortune, Forbes Ukraine.

Практичне значення одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних напрямів удосконалення податкового планування фінансово-промислових груп та транснаціональних господарських структур в умовах виконання Україною правил BEPS, які можуть бути використані у проведенні наукових досліджень з цієї тематики.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ ТА СПЕЦИФІКА ЙОГО ПРОВЕДЕННЯ

1.1. Сутність та економічний зміст податкового планування

В сучасних умовах податки суттєво впливають на економічні процеси й розвиток бізнесу. Забезпечити ефективну діяльність та якісне управління фінансовими ресурсами суб'єкти господарської діяльності можуть лише при наявності розробленої концепції управління податковими платежами.

На сьогодні загальновизнаним є той факт, що правила оподаткування, а саме рівень податкового навантаження, процедура адміністрування податкових платежів є одним із факторів, що враховуються при здійсненні діяльності СГД. Безумовно, цей фактор не може бути основним при визначенні стратегії ведення підприємництва в цивілізованому суспільстві, проте він є немаловажним, а в Україні значний податковий тягар й недосконала податкова система не сприяють розвитку бізнесу, що не дозволяє нехтувати цим фактором.

Ефективне здійснення господарської діяльності та прийняття важливих управлінських рішень неможливе без попереднього планування всього процесу, який починається від виникнення ідеї й до остаточної її реалізації та отримання запланованого результату. Заходи, які потрібні для досягнення ділової мети, насамперед мають бути добре продумані, із обов'язковим визначенням виконавців, проміжкових результатів, строків виконання, оцінки ризиків тощо. Ефективне планування має здійснюватися як на макрорівні, так й на рівні мікроекономіки. Без цього будь-які дії СГД будуть хаотичними й безсистемними, а досягнення бажаного результату – це надзвичайно ускладненим. Відсутність чіткого планування на макрорівні призводить до відсутності системних економічних змін, неможливості подолання кризових явищ, які на сьогодні мають місце в нашій країні. Проблеми планування у сфері економіки пов'язані з недосконалим законодавчим регулюванням,

нестабільність та подекуди низька якість якого призводить до неможливості визначити й реалізувати стратегічні цілі та завдання для СГД [12, с.64]. Як зазначає А.Маглаперідзе, «здійснення управління діяльністю суб'єктів господарювання включає ряд важливих процесів, таких як планування, організація, стимулювання, координація та контроль» [27, с.28-29]. Поза цими процесами не може залишатися сфера фінансової діяльності суб'єктів господарської діяльності, зокрема й оподаткування, яка так само має бути чітко сплановане. Тому варто погодитися із думкою вчених про те, що «процес податкового планування є невід'ємною складовою загального процесу управління діяльністю підприємства» [40, с.77].

Як зазначають П.Бечко та Н.Лиса, «податки в ідеалі не повинні впливати на вибір економічних рішень підприємства та істотно змінювати філософію бізнесу. Тоді як на практиці податки, виступаючи найпотужнішим інструментом економічного регулювання, втручаються в сферу стратегічних рішень, нерідко змушуючи кардинально змінювати тактику дій компанії. Важливі рішення ніколи не ухвалюються без урахування розмірів податків та управління ними» [5, с.200].

Саме тому цей фактор, як податкові платежі, їх обсяг чи зручність адміністрування, не можна ігнорувати або применшувати його значення при здійсненні господарської діяльності. Для визначення оптимальної моделі сплати податкових платежів платник має здійснити комплекс заходів, які мають бути сплановані заздалегідь, що зумовлює потребу здійсненні податкового планування. При цьому, прагнення платника податкових платежів оптимізувати податкові витрати або зробити процес їхньої сплати зручнішим, використовуючи при цьому легальні методи, є цілком виправданим. Тут варто навести позицію відомого судді Сіла Хенда, який зазначив, що «нема нічого поганого в тому, щоб організовувати свою роботу так, аби платити якомога менше податків. Усі так чинять: і багаті, і бідні, – і вони мають рацію. Ніхто не зобов'язаний платити більше, ніж того вимагає закон; податки – це примусова данина, а не добровільний внесок» [24, с. 9].

Можливість здійснення податкового планування впливає із змісту норм чинного податкового законодавства, яке передбачає неоднакові правила оподаткування для різних видів господарської діяльності та різних категорій платників податків.

Визначенню поняття податкового планування присвячені праці багатьох українських й зарубіжних учених. Разом із тим, у більшості наукових дослідженнях поняття податкового планування не розкривається повною мірою, так як зачіпаються лише окремі аспекти, а часто воно ототожнюється із правовими категоріями, які вужчі за змістом.

Спробу певної систематизації наявних наукових підходів до визначення поняття податкового планування було проведено Бондаренко М., яка поділила їх на три основні групи залежно від формулювання допустимих меж планування. Перша група науковців розглядає податкове планування як дії платника податків і зборів на зменшення своїх податкових відрахувань, не обмежуючись певними правовими рамками; друга група вчених, найбільш численна, обмежує такі дії рамками закону (допустиме використання всіх дозволених законом засобів), і третя група науковців наголошує на необхідності відповідності таких дій платників податків не лише правовим нормам, а й діловій меті [9, с.49-51].

Проте, спектр наукових думок про зміст податкового планування настільки широкий, що не завжди вписується у наведені систематизовані групи. Так, окремі автори розглядають податкове планування як процес, який представляє складову частину державного податкового менеджменту, сукупність заходів й методів організації податкових відносин з основною метою забезпечення формування дохідної частини бюджету та впливу податків на розвиток виробництва і соціальної сфери [44, с.215]. Разом із тим, на нашу думку, податкове планування слід розглядати як діяльність платників податків, а не державних органів, так як останні здійснюють формування та реалізацію податкової політики на рівні держави, забезпечують адміністрування податкових платежів, що не слід ототожнювати із податковим плануванням.

Як зазначає О. Білоіван, «податкове планування – це комплекс науково обґрунтованих і практично доцільних організаційно-економічних заходів платників податків, спрямованих на максимальне зменшення ризиків, пов’язаних із оподаткуванням господарської діяльності підприємницької структури» [6, с. 339]. На наше переконання зменшення ризиків, тим більше максимальне, може бути лише одним з тактичних завдань податкового планування, а не його стратегічною метою.

І. Бланк зазначає «податкове планування як важливий етап розробки податкової політики підприємства, спрямований на визначення планових сум його податкових платежів у майбутньому періоді й розробки графіка їх сплати (податкового платіжного календаря)» [7, с.430]. Проте, насправді, податкове планування не обмежується плануванням сум податкових платежів та визначення графіку їхньої сплати, його цілі та завдання значно ширші.

Переважна більшість вчених розглядають податкове планування як діяльність, яка спрямована на оптимізацію чи мінімізацію податкових платежів (табл.1.1.).

Інші науковці та фахівці суть податкового планування бачать у тому, що воно є «основою формування податкової політики підприємства і передбачає вибір між різними варіантами здійснення фінансово-господарської діяльності підприємства й розміщення його активів з метою досягнення найнижчого рівня податкових зобов’язань, що виникають при цьому. В основі податкового планування лежить максимальне використання усіх передбачених законом пільг, а також оцінка позиції податкових органів та урахування основних напрямів податкової, бюджетної та інвестиційної політики держави» [8, с.310].

Греца Я. визначає, що «суть податкового планування не можна зводити виключно до зменшення податкового навантаження, оскільки це більш комплексна категорія. Зменшення податкового навантаження є тільки одним із завдань податкового планування, і аж ніяк не його єдиною метою» [12, с.201].

Таблиця 1.1.

Визначення поняття «податкове планування» в контексті діяльності, яка спрямована на оптимізацію чи мінімізацію податкових платежів*

Автор	Визначення понять
С. Сутиріна	«податкове планування – допустиме законодавством зниження загального податкового тягара фізичних і юридичних осіб. Дослідник вважає, що завданням податкового планування є максимізація доходів за рахунок мінімізації податків» [47, с. 119, 131]
Л. Єріс	«податкове планування – це діяльність з розробки та практичного застосування схем, які дозволяють знизити податковий тиск, це методи і заходи, спрямовані на збільшення коштів, які залишаються в розпорядженні підприємства після сплати належних податків» [20, с.76].
С. Пепеляєв	«податкове планування можна визначити як організацію діяльності платника податків таким чином, щоб мінімізувати його податкові зобов'язання на стабільний період без порушення букви й духу закону. Інакше кажучи, воно означає вибір між різними варіантами діяльності юридичної особи та розміщення його активів для досягнення можливо більш низького рівня податкових зобов'язань, які виникають при цьому» [31, с.578].
А. Марчук	«податкове планування можна визначити як планування комерційної й інвестиційної діяльності юридичних і фізичних осіб з метою мінімізації податкових платежів» [28, с.19].
Оліховський В.Я.	«податкове планування... легальний шлях зменшення податкових зобов'язань, що передбачає не лише обчислення сум окремих податків та загальної суми податкових платежів на плановий період, а й можливість вибору між альтернативним використанням тих чи інших схем оподаткування з метою оптимізації сум окремих податків та загальної суми податкових платежів у плановому періоді» [33]
Брехов С.С., Коротун В.І., Сушкова О.Є., Новицька Н.В. та ін.	«податкове планування потрібно трактувати як легальний шлях зменшення податкових зобов'язань, оснований на використанні можливостей, наданих податковим законодавством, шляхом коригування своєї діяльності та методів ведення обліку. Під цим необхідно розуміти цілеспрямовану діяльність платника податків, орієнтовану на максимальне використання всіх нюансів наявного податкового законодавства з метою зменшення податкових платежів до бюджету» [46]
Щербина Ю.	«Податкове планування – це спосіб оптимізації податкових виплат, який не вступає в суперечність із чинним законодавством та у майбутньому, як очікується, призведе до поступового зменшення рівня податкового навантаження на сільськогосподарські підприємства» [53]
Баранов С.	«Податкове планування (tax planning) – легальний спосіб зменшення податкових зобов'язань, заснований на використанні можливостей, наданих податковим законодавством, шляхом розподілу платежів виходячи з надходжень економічного суб'єкта з використанням бухгалтерського обліку» [4]
Чернякова Т., Хуснулліна Ю.	«податкове планування є частиною фінансового планування.... На нашу думку метою податкового планування є вибір такого шляху, за якого податкові платежі були б мінімальними» [49].

**Джерело: побудовано автором*

Більш широко визначає податкове планування Т. Гусєва, а саме «як

діяльність з вибору побудови правових форм відносин по сплаті податків і можливих варіантів їх інтерпретації в рамках чинного законодавства» [14, с.39]. Як справедливо зазначає П. Бечко, «податкове планування повинно не лише зменшувати платежі підприємства, але й оптимізувати податкові потоки, стати регулятором процесу управління підприємством, поряд із планом маркетингу і виробництва» [5, с.226].

При здійсненні податкового планування суб'єкти господарської діяльності вирішують ряд інших важливих завдань – це вибір зручнішої форми ведення обліку, спрощення процедур адміністрування податків, складання звітності, зменшення податкових ризиків тощо. На практиці бувають ситуації, коли рівень податкового тягара не визначається як пріоритетний при виборі форми оподаткування. Так, платник податків і зборів може обрати спрощену форму оподаткування через зручність й простоту адміністрування навіть в ситуації, коли сума єдиного податку, що визначатиметься з загальної виручки, може перевищувати суму податку на прибуток підприємств, котрий визначався б із чистого прибутку, проте при цьому адміністрування податку на прибуток є складнішим. Тому платники податків можуть отримати інші економічні переваги: зокрема, простіше адміністрування податків є менш затратним, окрім того, дає змогу платнику більше уваги та часу приділити вирішенню бізнесових завдань, що сприяє збільшенню прибутку. Зауважимо, що не менш важливим є фактор зменшення ризиків застосування штрафних санкцій за порушення норм податкового законодавства тощо. Так само, платник податкових платежів може прийняти рішення про добровільну реєстрацію платником ПДВ у ситуації, коли він це робити не зобов'язаний (ст.182 ПКУ), при цьому доцільність таких дій може бути зумовлена як податковими вигодами (для формування податкового кредиту чи отримання бюджетного відшкодування), так і іншими чинниками, при яких податковий тягар може зрости, однак платник отримає інші економічні переваги (залучення нових контрагентів, розширення ринків збуту тощо).

Варто зазначити, що податкове планування не можна розглядати як

ізолювана категорія. На нашу думку, це тільки одна із складових планування фінансово-господарської діяльності платника. Ми погоджуємося з Т. Гусевою, яка стверджує, «що податки не повинні керувати всією діяльністю суб'єкта господарювання, вони не повинні суттєво змінювати філософію бізнесу. Податковий менеджмент не існує як мета або інструмент управління бізнесом, а являється лише невід'ємною частиною всього корпоративного менеджменту. Бізнес не здійснюється заради податків, його метою є отримання прибутку» [14, с.17].

Тому податкове планування насамперед має бути спрямоване саме на досягнення головної мети здійснення підприємницької діяльності – це отримання прибутку, а не виключно на зменшення податкового тягара.

Отже, у підсумку ми можемо визначити комплексне поняття податкового планування як складову економіко-правового планування діяльності платника податків, що передбачає розробку системи правомірних заходів, які спрямовані на визначення найбільш оптимальної моделі оподаткування, удосконалення процесу сплати податкових платежів, аналіз та прогнозування податкових наслідків здійснення господарських операцій, зменшення рівня податкового тягара та збільшення прибутку, із урахуванням норм податкового законодавства і тенденцій податкової політики держави.

1.2. Організаційно-методичні засади податкового планування

При дослідженні організаційно-методичних засад податкового планування важливе значення має його класифікація, з'ясування видів податкового планування. Класифікація податкового планування дає змогу визначити основні ознаки цього процесу й згрупувати їх за чітко визначеними критеріями. Це забезпечує системність дослідження і сприяє чіткому розумінню сутності його предмета.

Ю. Іванов поділяє «податкове планування за сферою використання на міждержавне та внутрішньодержавне, за організаційною структурою – на

корпоративне та індивідуальне; за організаційно-правовою формою – на податкове планування діяльності юридичних осіб, податкове планування діяльності фізичних осіб – підприємців; залежно від характеру управлінських рішень – на поточне і стратегічне» [21, с. 434].

Т. Гусєва класифікує податкове планування за такими критеріями: «залежно від виду господарюючого суб'єкта – податкове планування в комерційних і некомерційних організаціях; залежно від організаційно-правової форми – в акціонерних товариствах, виробничих кооперативах і т.д.; відповідно до стадій фінансово-виробничого циклу підприємства: на стадії створення підприємства, у період існування підприємства, у період ліквідації; залежно від розміру бізнесу є специфіка податкового планування на малих підприємствах, на середніх і великих підприємствах; виходячи із направленості на перспективу» [14, с.48].

Проте, ми вважаємо, що при здійсненні класифікації та визначенні видів податкового планування потрібно уникати надмірної деталізації та штучного збільшення критеріїв поділу на ті чи інші види, із використанням другорядних, несуттєвих ознак.

На переконання А. Єлісєєва, «залежно від дієвості суб'єктів податкового планування стосовно використання можливих інструментів, воно поділяється на пасивне й активне. В основу пасивного податкового планування покладена альтернативна оптимізація. Така оптимізація можлива тоді, коли в податковому законодавстві існують дві та більше альтернативні норми, а доцільність застосування будь-якої з них вирішує фахівець підприємства або фізична особа — платник податків. Прикладом пасивного податкового планування може бути розв'язання питання стосовно доцільності переходу на спрощену систему оподаткування суб'єкта малого підприємництва. До активного податкового планування належать специфічні методи планування діяльності підприємства із застосуванням спеціально розроблених оптимізаційних схем» [19].

Разом із тим, доволі дискусійним є поділ податкового планування залежно від інструментів, котрі використовуються, так як при цьому наводяться більше

не види податкового планування, а засоби, які використовуються при його здійсненні. Із урахуванням цього нами визначено основні критерії поділу податкового планування на різні види, залежно від основних ознак.

Так, думку Греца Я., найбільш оптимально можна виділити такі види податкового планування:

- «залежно від сфери територіальної дії та юрисдикції – внутрішнє та міжнародне;
- залежно від рівня поставлених цілей та завдань – стратегічне і тактичне;
- залежно від суб'єктного складу та організаційної структури – індивідуальне, колективне та корпоративне;
- залежно від строку, на який здійснюється планування – короткострокове, середньострокове і довгострокове» [12].

Внутрішнє податкове планування здійснюється платником податкових платежів із використанням національних правових засобів, з урахуванням норм чинного податкового законодавства держави, резидентом якої він є, та стосується переважно господарських операцій, проте не виключно. Внутрішнє податкове планування реалізовує кожен суб'єкт господарської діяльності, навіть той, який здійснює зовнішньо-економічні операції, оскільки при використанні міжнародного інструментарію резидент має враховувати правила адміністрування податків й рівень податкового тягара за національним законодавством. Міжнародне податкове планування здійснюється під час проведення ЗЕД, у взаємодії із іноземними суб'єктами, які зареєстровані у різних податкових юрисдикціях, так із врахуванням норм законодавства іноземних держав, а також міжнародних договорів про уникнення подвійного оподаткування. При здійсненні міжнародного податкового планування часто використовуються суб'єкти із низькоподаткових юрисдикцій, тому особливої ваги тут набувають правила трансфертного ціноутворення.

Стратегічне податкове планування пов'язане із визначенням головних, найбільш важливих цілей й завдань у сфері оподаткування платника податків і зборів, тоді ж як тактичне пов'язане із виконанням поточних завдань, які

формулює платник у сфері оподаткування.

Слід зазначити, що індивідуальне податкове планування здійснюється платником податків самостійно, із використанням власних засобів і інструментів, без цілеспрямованої взаємодії й узгодження із іншими пов'язаними суб'єктами. Корпоративне податкове планування здійснюється корпоративною групою суб'єктів, які, зазвичай, є афілійованими або пов'язаними між собою, чи між ними існує інший корпоративний зв'язок, які можуть використовувати різні форми оподаткування чи інші засоби. При цьому вони взаємодіють узгоджено для досягнення спільного результату. Сьогодні корпоративне податкове планування набуває дедалі більшого розповсюдження, оскільки воно дає значно ширший інструментарій для досягнення мети планування. Разом із тим, при застосуванні корпоративного податкового планування іноді мають місце певні зловживання та спроби недобросовісної мінімізації податкових зобов'язань.

Варто зазначити, що короткострокове здійснюється на строк до одного року, середньострокове – від одного до трьох років, довгострокове – на строк понад три роки. Проте в цьому контексті потрібно обумовити, що довгострокове, а деякою мірою і середньострокове планування в Україні суттєво ускладнені через нестабільність норм податкового законодавства, і тому потребують коригування залежно від відповідних законодавчих змін і доповнень.

В залежності від ступеня ризику податкове планування можна визначити такі види податкового планування:

- ризикове - створює для платника високі ризики, що передбачає застосування спірних засобів, які можуть призвести до судових спорів із податковими органами;

- звичайне - не створює будь-яких ризиків для платника, що передбачає використання традиційних, визначених чинним законом засобів;

- агресивне – може містити ознаки зловживання правом та недобросовісної поведінки платника податкових платежів;

– складне - містить більший ступінь ризику та передбачає застосування нестандартних засобів податкового планування.

Для здійснення ефективного податкового планування, окрім правильної класифікації, важливе значення має з'ясування основних методів податкового планування.

У податковому плануванні застосовується група методів, які дають можливість спрогнозувати, розрахувати податкові платежі за альтернативними варіантами здійснення діяльності СГ та вибрати з наявних альтернатив оптимальний варіант оподаткування [42, с.440].

У найзагальнішому вигляді до інструментарію податкового планування, на думку більшості науковців, належать методи використання податкових пільг, податкового бюджетування та інших не заборонених законом способів мінімізації податкових платежів, застосування трансфертного ціноутворення та прогалин податкового законодавства, реалізація податкової політики підприємства [5, с.205].

Методи податкового планування науковці поділяють дві групи методів: загальні та спеціальні (рис. 1.1).

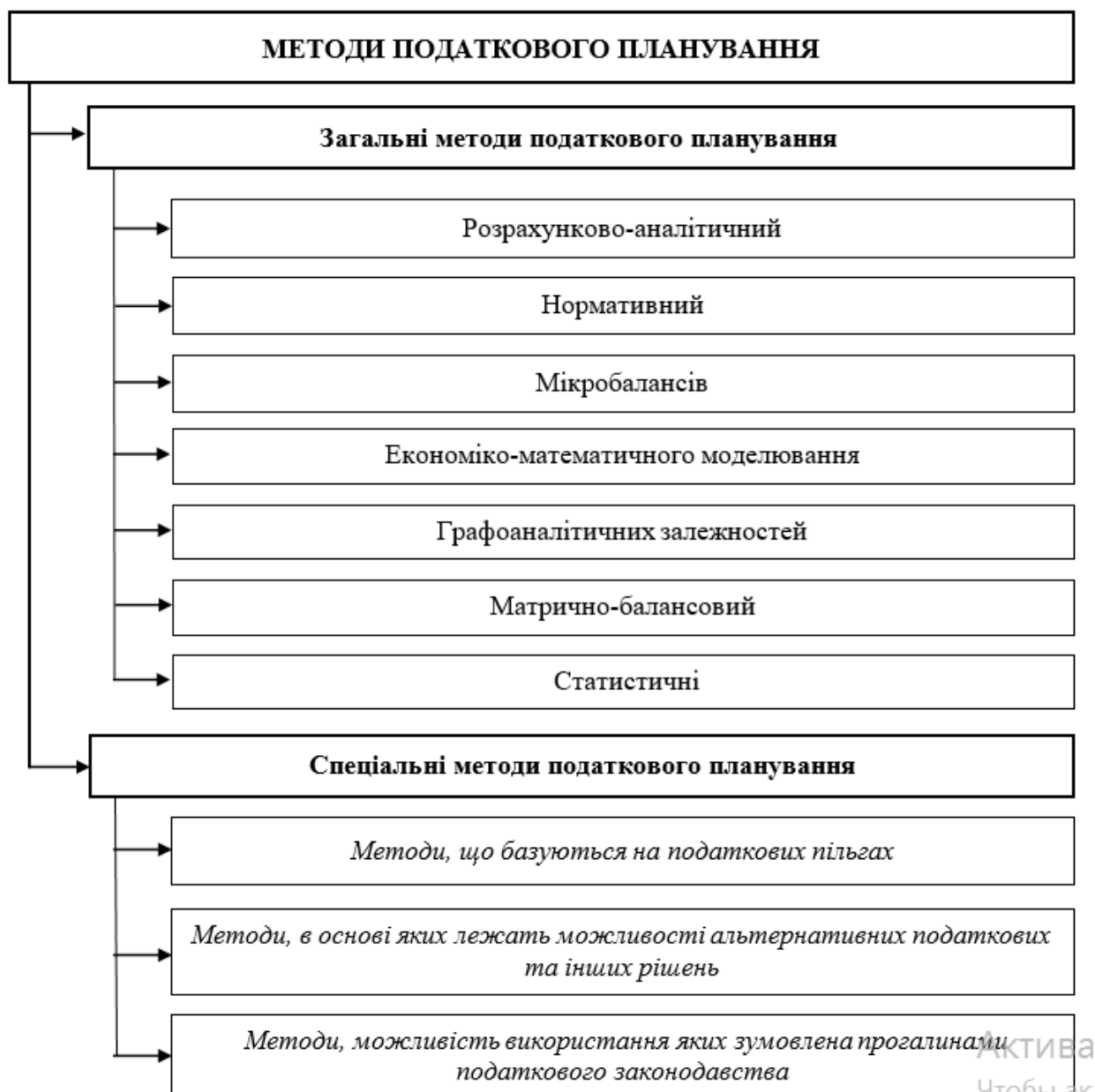

Рис.1.1. Методи податкового планування [33]

До загальних методів податкового планування відносять методи, які мають широку сферу застосування, й можуть бути використанні як загалом для бюджетування та планування діяльності підприємства, так і для податкового планування. Такі методи податкового планування використовують для оцінювання доцільності податкового планування та вирішення питань щодо реалізації концепції податкового планування. Загальні методи податкового планування наведено у додатку А.

До спеціальних методів податкового планування науковці відносять методи, які використовують у податковому плануванні суб'єктів

господарювання з метою пошуку застосування альтернативних варіантів оподаткування. Аналіз літературних джерел із податкового планування дає нам можливість виокремити три групи спеціальних методів:

- методи, в основі яких лежить використання альтернативних податкових й інших рішень – зміна термінів сплати податкових платежів, делегування податкових платежів, використання елементів облікової політики та різних систем оподаткування, вибір виду трудових відносин із працівниками, раціональне розміщення прибутку, визначення та зміна структури капіталу, вибір структури видів діяльності та структури видів продукції тощо;

- методи, що базуються на податкових пільгах – це використання пільг, знижок, кредитів, вибір місця реєстрації платника податку тощо;

- методи, використання яких зумовлене прогалинами норм податкового законодавства, котрі полягають у використанні різного тлумачення норм законодавства у різних нормативних документах.

Виокремленні спеціальні методи податкового планування наведено на рис. 1.2.

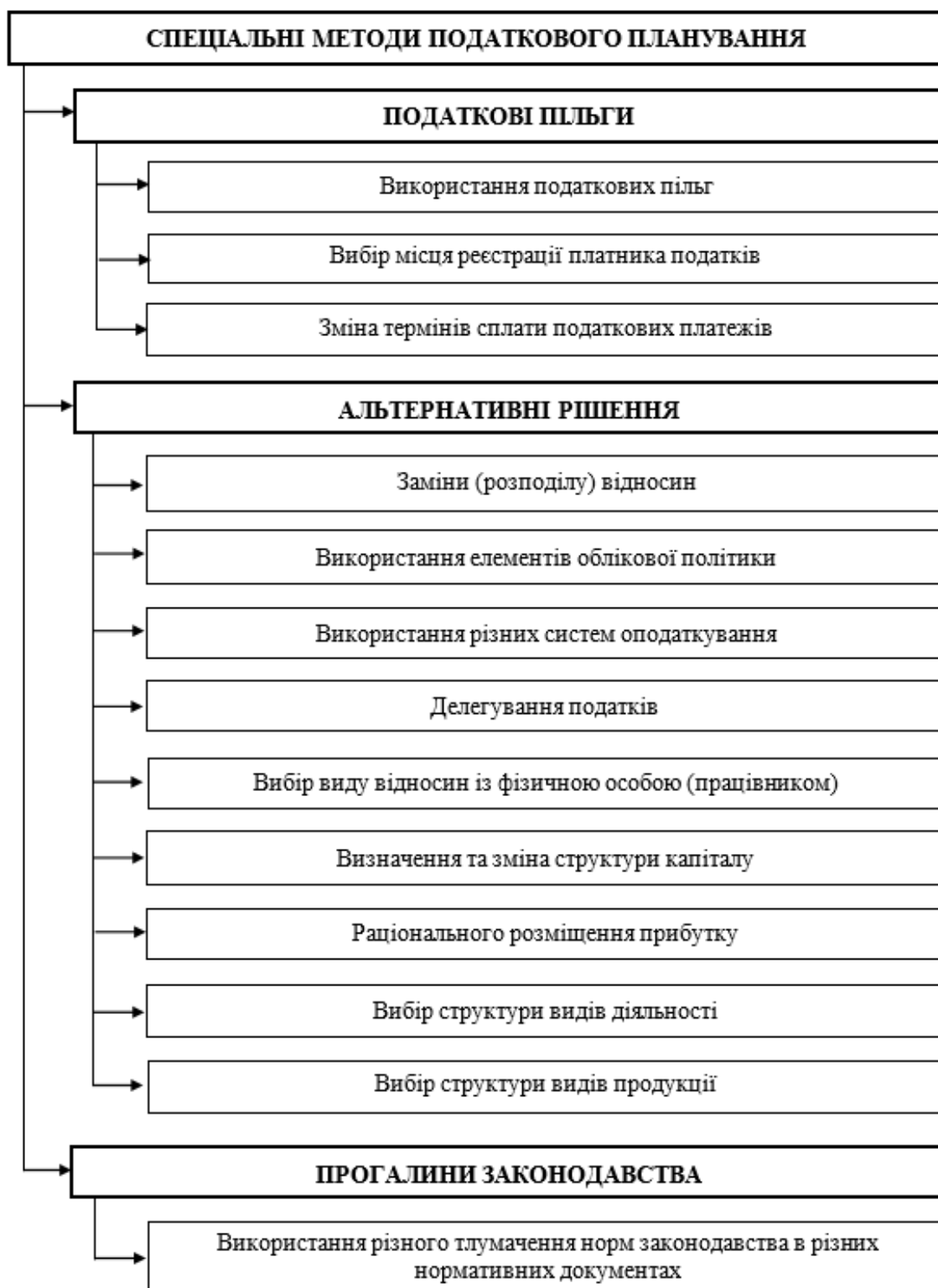

Рис.1.2. Спеціальні методи податкового планування [33]

Потрібно наголосити, що методи податкового планування передбачають використання правомірних засобів, їх потрібно відмежовувати від тих інструментів, за допомогою яких зменшення сум податкових зобов'язань чи взагалі уникнення від виконання податкового обов'язку відбувається у

незаконний спосіб й внаслідок зловживання правами платником податків.

Податкове планування, практично як і будь-який значущий процес, не може здійснюватися одномоментно, без попередньої ґрунтовної підготовки. Досягнення мети податкового планування, його якість та результативність потребують скрупульозного і детального збору та вивчення інформації, її аналізу, прогнозування, вироблення необхідної концепції та прийняття остаточного рішення. Така діяльність має свої певні етапи. Правильність прийнятих рішень залежить від цілого ряду факторів, які виникають на кожному з етапів податкового планування.

У науковій літературі існують різні підходи до визначення етапів податкового планування, при цьому в одних випадках процес податкового планування занадто спрощується, а в інших, навпаки, ускладнюється. Так, Н. Глибокова виділяє чотири основні етапи податкового планування, такі «як вибір місця розташування підприємства, далі – вибір організаційно-правової форми, третій етап – це максимально ефективне використання податкових пільг і переваг при поточній підприємницькій діяльності, останній етап – це вирішення питання про розміщення активів та прибутку підприємства» [11, с.35].

Е. В. Шестакова вважає, що «процес планування доцільно почати з аналізу об'єктів оподаткування (перший етап). На другому етапі необхідно оцінити ризики, що виникають внаслідок того чи іншого тлумачення законів, застосування схем оподаткування, наявності відображення всіх господарських операцій у податковій політиці, а також ризики, зазначені в аудиторському висновку. Наступним етапом є розрахунок податкового бюджету» [52, с.11].

В.Кузнєцова пропонує такі стадії податкового планування, «як аналіз господарської діяльності, визначення основних податкових проблем, пошук шляхів вирішення податкових проблем, розробка і планування податкових схем, підготовка і реалізація податкових схем, включення результатів в звітність і очікування висновків контролюючих органів» [25, с.12]. Однак, на нашу думку, процес податкового планування не може закінчуватися очікуванням висновків органів податкової служби, адже окремі етапи

податкового планування можуть мати місце і після проведення перевірок платника податків чи в процесі оскарження рішень контролюючих органів.

Більш точно визначає стадії планування діяльності підприємства В. Москалюк, які можуть бути застосовані й до податкового планування. Він виділяє такі етапи, «як постановка проблеми, пошук альтернативних рішень, оцінювання, прийняття рішення, реалізація та контроль. При цьому наголошується, що процес планування має циклічний характер, цикли чергуються безперервно» [38, с.11]. Разом з тим слід наголосити, що циклічність не завжди притаманна податковому плануванню, оскільки певні стадії немає необхідності повторювати після їх реалізації.

Аналізуючи велику кількість літературних джерел стосовно визначення етапів податкового планування нами було узагальнено матеріали, які викладені в рис. 1.3.

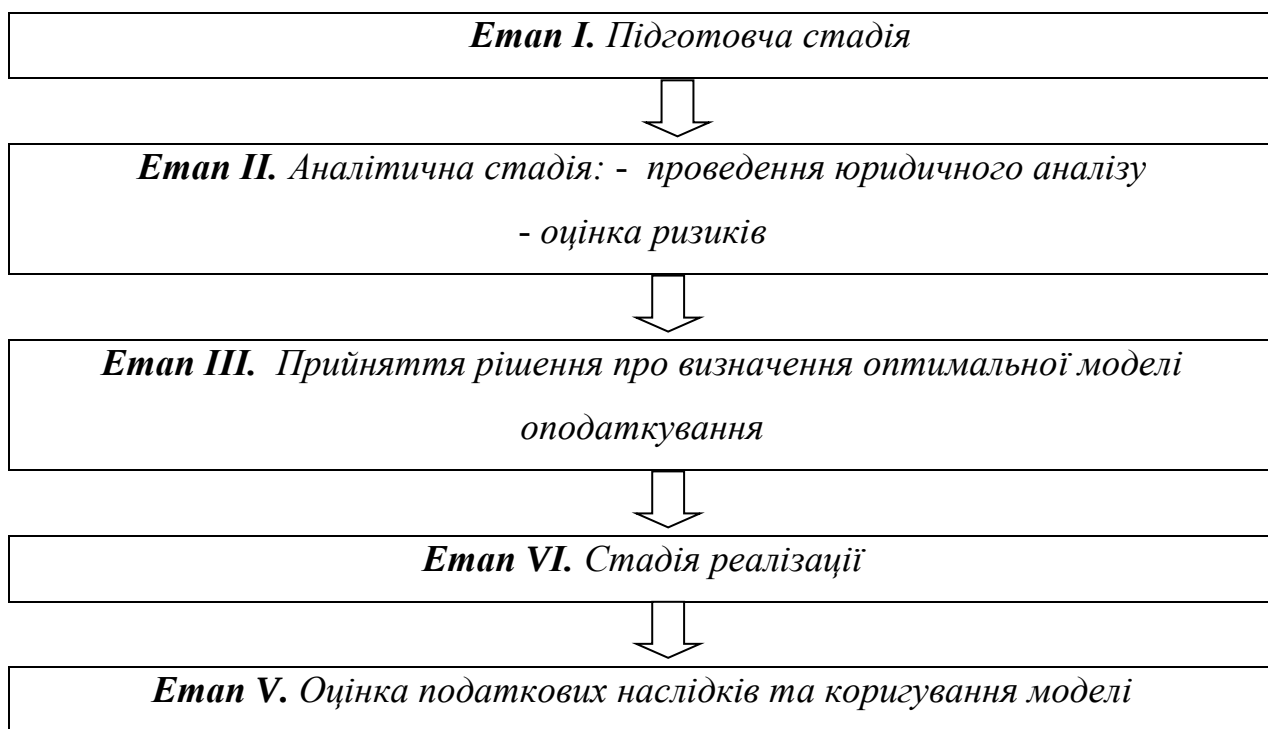

Рис.1.3. Етапи податкового планування *

**Джерело: побудовано автором за даними [33]*

Початок процесу податкового планування зумовлює наявність потреби в його проведенні, що може бути пов'язано з початком здійснення певної діяльності відповідним суб'єктом, чи потребою удосконалення та оптимізації

податкових процесів у діючого суб'єкта. Виникнення такої потреби є об'єктивним явищем, адже податкове планування на тому чи іншому рівні здійснюється кожним платником податків: чи це буде фізична особа – підприємець, чи транснаціональна корпорація.

Після усвідомлення потреби в податковому плануванні, суб'єкт повинен провести ґрунтовну підготовчу роботу, в процесі якої визначити мету та завдання податкового планування, виконавців, які будуть його здійснювати, а також інші умови, необхідні для проведення планування. Таким чином ми можемо визначити підготовчу стадію податкового планування. При цьому платник податків повинен визначити пріоритети, на які має бути спрямований кінцевий результат: зменшення податкового навантаження, спрощення процесу адміністрування податків, мінімізація податкових ризиків тощо. Звичайно, податкове планування в ідеалі має бути спрямоване на поєднання всіх вказаних завдань, однак дуже часто таке поєднання є неможливим, адже зменшення податкового навантаження іноді зумовлює збільшення податкових ризиків. Так само оптимізація податкових платежів може поєднуватися з більш складною системою організації обліку, структурою бізнесу, використанням більшої кількості пов'язаних суб'єктів, різних систем оподаткування, різних юрисдикцій, що аж ні як не спрощує адміністрування податків.

На цьому етапі важливим є визначення осіб, відповідальних за проведення податкового планування, адже кваліфікація залучених фахівців та експертів безпосередньо впливає на якість податкового планування. Для здійснення податкового планування можуть використовуватися як власні спеціалісти, які працюють у платника податків за трудовим договором, так і залучені ззовні експерти, які мають високий фаховий рівень, досвід і авторитет у сфері податкового планування. Якісний процес податкового планування потребує залучення фахівців як у сфері економіки та фінансів, так і у сфері права, адже процес податкового планування потребує врахування як економічних, так і правових наслідків дій платника податку. Нерідко на практиці бувають випадки, коли оптимальні з точки зору фінансового результату рішення

призводять до невиправданих юридичних ризиків і навпаки.

Наступний етап податкового панування – аналітична стадія, яка включає проведення юридичного аналізу, дослідження, вивчення законодавства, практики його застосування, міжнародного досвіду, а також економічну оцінку, прогнозування фінансових показників та результатів.

При проведенні юридичного аналізу важливо не тільки провести аналіз поточного законодавства, а й визначити тенденції розвитку податкової політики держави, напрями реформування податкового законодавства, вивчення та аналіз проектів змін до ПК України. Важливість врахування основних тенденцій податкової політики в нашій державі на перспективу полягає у тому, що податкове законодавство, яке перебуває в перманентному стані реформування, постійно змінюється, практично кожного року український законодавець намагається впровадити певний етап податкової реформи. При цьому зміни, що відбуваються, мають далеко не «косметичний» характер, а стосуються важливих аспектів податкової системи. Оскільки податкове планування завжди здійснюється на визначену перспективу, то без врахування основних тенденцій і можливих змін до законодавства воно ніколи не буде успішним.

Крім тенденцій податкового законодавства, при здійсненні податкового планування на цьому етапі необхідно провести ґрунтовну оцінку ризиків, що можуть виникати при виборі тої чи іншої податкової моделі. Тобто на наступному етапі проводиться оцінка ризиків, а також розробляються механізми для їх усунення чи мінімізації. Як зазначає Я.В.Лебедзевич, реалізація податкових ризиків суттєво впливає на результати податкового планування підприємства, оскільки, за їх невизначеності, величина податкового навантаження може бути розрахована лише приблизно і в разі значних відхилень може призвести до прийняття економічно не вигідних управлінських рішень щодо оподаткування, що в свою чергу негативно вплине на величину фінансового результату підприємства [26, с.252]. Як зазначає К. Проскура, загальні ризики мінімізації податків можна оцінити як сукупність можливих

прямих втрат (збитків) платника податків з урахуванням податкового контролю, здійснюваного фіскальними органами, включаючи стягнення недоїмок і штрафів, а також можливі майбутні витрати на врегулювання податкових спорів і конфліктних ситуацій. У цьому аспекті податковими ризиками є: ризики податкового контролю; ризики посилення податкового тягара; ризики кримінального переслідування [45, с.97].

Таким чином, наявність податкових ризиків завжди пов'язана з імовірністю настання негативних наслідків платника податку від здійснення тих чи інших операцій, які містять елемент ризику. При цьому правильне податкове планування дає можливість встановити, наскільки високою є така імовірність, а також вжити заходи щодо зменшення вірогідності настання негативних наслідків або зменшення їх негативного впливу. У будь-якому випадку завжди необхідно оцінювати величину імовірних негативних наслідків з розміром податкової вигоди, яку платник може отримати внаслідок податкового планування [13, с.202].

Оптимальним рішенням повинен стати вибір щодо реалізації тої схеми податкового планування, за якою наявна сума зниження податків є максимальною, а ризиковість – мінімальною [26, с.254].

На законодавчому рівні питання визначення податкових ризиків врегульовано недостатньо, переважно воно стосується податкових ризиків держави. Так, нормою абзацу 2 пункту 77.1 статті 77 Податкового кодексу України встановлено періодичність проведення планових документальних перевірок залежно від ступеня ризику платника податку (визначають платників із високим, середнім та незначним ступенем ризику). Чим вищий ступінь ризику платника податку, тим частішими будуть перевірки такого платника, що збільшує його власний податковий ризик.

Аналогічно, на законодавчому рівні було визначено так звані критерії оцінки ступеня ризиків, достатніх для зупинення реєстрації податкової накладної [43]. Зазначені критерії були розроблені для забезпечення автоматичного зупинення реєстрації податкової накладної, коли щодо

правильності та законності її оформлення виникали сумніви.

Після оцінки ризиків, наступним етапом податкового планування є прийняття рішення про визначення оптимальної моделі оподаткування. Цей етап є наслідком виконання попередніх стадій щодо підготовки, аналізу та оцінки ризиків, коли після оцінки всіх аспектів виробляється комплекс систем і заходів, спрямованих на досягнення мети податкового планування. Прийняття відповідних рішень платником податків може бути формалізоване шляхом видання якихось управлінських документів (наказів, розпоряджень, положень, планів і т.д.), однак може обходитися і без такої формалізації, залежно від категорії платників податків і порядку організації управлінських процесів.

Однією з найбільш важливих та відповідальних стадій податкового планування є стадія реалізації, коли платник податків починає втілювати затверджену модель сплати податків. Цей етап, зокрема, може передбачати створення необхідних господарюючих суб'єктів у визначених юрисдикціях та організаційно-правових формах, визначення їх системи оподаткування при постановці на облік в органах податкової служби, укладення необхідних договорів, здійснення відповідних господарських операцій, використання податкових пільг, ведення податкового обліку та подання документів обов'язкової звітності, сплата обов'язкових платежів або отримання бюджетного відшкодування тощо.

Процес податкового планування буде неповним, якщо після реалізації визначеної податкової моделі не буде здійснюватися оцінка податкових наслідків та коригування моделі в разі необхідності. Насправді, навіть найбільш досконалий і чіткий план не завжди вдається реалізувати на сто відсотків, так само не завжди реальні результати й наслідки податкового планування збігаються з очікуваними. Причиною можуть бути як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники (зміна економічної ситуації або законодавства, помилки при розробці чи реалізації податкової моделі, неправомірні дії чи рішення контролюючих органів тощо). У будь-якому випадку платник податків повинен визначити, чи досягнута мета податкового планування і чи виконані його

завдання (як на проміжкових етапах, так і в цілому). При цьому платнику податків слід виправити допущені помилки чи прорахунки, врахувати зміни, які відбулися в податковому законодавстві або запровадження яких очікується, врахувати зміни в економічній ситуації як у країні, так і на світових ринках. Коригування податкової моделі може бути викликано іншими факторами, такими як зміна судової практики чи позиції контролюючих органів щодо того чи іншого питання, зміна напрямків господарської діяльності, розширення чи скорочення виробництва, розширення ринків збуту тощо. Коригування податкової моделі взагалі може бути викликано не якимись змінами, а намірами оптимізувати, удосконалити існуючу модель. Так чи інакше, процес податкового планування завжди залишається динамічним, тому стадія оцінки та коригування (оптимізації) моделі оподаткування є перманентною.

1.3. Особливості та специфіка податкового планування ФПГ та ТНК

Міжнародні корпорації здійснюють діяльність одночасно у декількох державах та забезпечують високу мобільність капіталів, технологій та робочої сили. Такі міжнародні компанії здійснюють як значний позитивний вплив на економіку приймаючих держав, так негативний вплив.

Так, в даний час «ТНК контролюють понад 50 % світового промислового виробництва, 67 % міжнародної торгівлі, понад 80 % патентів і ліцензій на нову техніку, технологій та ноу-хау, майже 90 % прямих зарубіжних інвестицій. Однак серед найбільш успішно діючих на світовому ринку корпорацій близько двохсот – американські, приблизно по сотні – європейські та японські, та жодної української» [15, с. 131].

Діяльність ТНК в Україні здійснюється через функціонування дочірніх компаній ТНК.

У сфері оподаткування розширення присутності міжнародного бізнесу сприяє збільшенню до бюджету країни податкових відрахувань.

Так, діючи у приймаючій країні, дочірні компанії ТНК набувають ознак повноцінних платників податків відповідно до державного законодавства. Вони

сплачують різні податкові платежі і тим самим фінансують суспільні товари й послуги. Найбільше платять податку на додану вартість (податок на споживання придбаних товарів і послуг); податків на доходи найманих працівників та внесків на соціальне страхування і відповідно податку на прибуток (корпоративний податок).

Насамперед необхідно проаналізувати поняття «податкове планування», «корпоративне податкове планування» й визначити термін «податкове планування ФРГ і ТНК».

В свою чергу, зважаючи на думки інших вчених наголошуємо, що на сучасному етапі боротьби урядів держав світу й ОЕСР із розмиванням баз оподаткування та ухиленням від оподаткування у визначенні поняття «податкове планування ФПГ і ТНК», обов'язково необхідно акцентувати увагу на узгодженні інтересів як держави - суб'єкта, який розробляє та реалізує податкову політику, так і суб'єктів господарювання, ефективність діяльності яких залежить від рівня їх податкового навантаження.

Зважаючи на мінливість зовнішнього економічного середовища та постійно зростаючу роль ФПГ і ТНК в міжнародній економіці, а також використання ТНК особливостей і відмінностей у податковому законодавстві окремих держав світу для розмивання податкових баз, доцільно виокремити в окремий вид податкове планування ФПГ і ТНК.

Так, розвиток зазначеного виду податкового планування, обумовив необхідність виділення та розгляду таких видів, як агресивне та неагресивне.

За визначенням Єврокомісії агресивне податкове планування, - це «надмірне використання можливостей зниження податкового навантаження при використанні особливостей і невідповідності двох чи більше податкових систем» [54, с. 21].

Інші вітчизняні вчені також підкреслюють, що «агресивне податкове планування пов'язане з прийняттям рішень у сфері оподаткування, які можуть призвести до наслідків, відмінних від закріплених податковим законодавством через його невизначеність або багатоваріантне трактування» [46, с. 38].

Таким чином, може стверджувати, що такий вид податкового планування як податкове планування ФПГ і ТНК спрямований на мінімізація податкових зобов'язань й відповідно зменшення рівня податкового навантаження. А отже такий вид податкового планування по суті, не сприяє узгодженню інтересів держави та суб'єктів господарювання.

Саме тому під податковим плануванням ФПГ і ТНК в умовах BEPS слід розуміти процес розробки моделей фінансово-господарської діяльності при оптимальному рівні податкових зобов'язань й податкового навантаження корпорацій у межах чинного податкового законодавства окремих держав світу і норм міжнародного права, що побудований на конвергенції інтересів держави та компаній.

Отже, на підставі проведення сутнісного аналізу таких понять як «податкове планування», «корпоративне податкове планування» та «агресивне податкове планування» й проведеного дослідження необхідно виокремлювати за суб'єктною ознакою податкове планування ФПГ та ТНК.

В Україні ТНК та ФПГ є найбільшими платниками податків.

У табл. 1.2 представлено дані щодо розмірів сплачених податків найбільшими платниками податків, ФПГ та дочірніми компаніями ТНК.

Таблиця 1.2.

Найбільші платники податків в Україні*

№ п/п	Назва компанії, структура власності	Сума податків у 2020 р.
1.	Укрнафта	45,8 млрд грн;
2.	Нафтогаз України	18,8 млрд грн;
3.	Укргазвидобування	28,46 млрд;
4.	Нафтогаз України	18,8 млрд грн;
5.	В.А.Т.«Філіп Морріс Україна», дочірня компанія Philip Morris Brands SARL (Швейцарія)	18,39 млрд грн;
6.	ПАО «Джей Ті Інтернешнл Україна», дочірня компанія JTI (Швейцарія)	
7.	Прилуки, дочірня компанія British American Tobacco (Великобританія)	16,53 млрд грн.
8.	Джей Ті Інтернешнл Україна	14,3 млрд;
9.	Укрзалізниця	13,5 млрд;
10.	Оператор ГТС України	11,8 млрд грн;
11.	«Транснаціональна фінансово-промислова нафтова компанія Укртатнафта, найбільший співвласник (43% акцій) – НАК «Нафтогаз України»	11,5 млрд грн;
12.	Енергоатом	10,5 млрд грн;
13.	АТБ-Маркет	8,6 млрд грн;
14.	Імперіал Тобакко Продакшн Україна, дочірня компанія Imperial Tobacco Group (Великобританія)	8,1 млрд грн;
15.	Київстар, дочірня компанія «Вимпел Ком Холдингз Б.В.» (Нідерланди)	6,7 млрд грн
16.	Укртрансгаз	3,7 млрд грн;
17.	Південний гірничо-збагачувальний комбінат	3,5 млрд грн;
18.	Укренерго	3,3 млрд грн;

*Джерело : складено автором за даними : [30]

Варто наголосити, що оподаткування доходів дочірніх компаній ТНК – це одне з основних джерел податкових надходжень, особливо в державах, які розвиваються. Так, «за оцінками ЮНКТАД, сукупний внесок зарубіжних філій до бюджетів таких країн становить близько 730 млрд. дол. на рік» [63].

В середньому на ТНК припадає 23% надходжень корпоративного податку

від усіх податкових надходжень. Вони також забезпечують 10% від загального обсягу державних доходів. В розвинених державах такий показник є нижчим : близько 15% і 5% відповідно.

ФПГ та ТНК активно здійснюють міжнародне податкове планування, яке передбачає :

- вибір між різними варіантами та методами здійснення фінансово-господарської діяльності й розміщенням активів, що націлені на досягнення найнижчого рівня податкових зобов'язань, які при цьому у них виникають;
- зниження глобального податкового тягаря, яке допускається законодавством з метою максимізації сукупних доходів, що отримані ними в усіх юрисдикціях ведення ЗЕД;
- податкове планування, яке поширюється на операції суб'єктів господарювання в сфері ЗЕД.

Міжнародне податкове планування ФПГ і ТНК відбувається за подібними стадіями й засобами як і на національному рівні, однак наявні істотні відмінності від внутрішнього національного планування. Так, інструментарій міжнародного податкового планування є значно ширшим. Але поряд із цим значно вищою є й складність цього процесу, а це вимагає високого рівня організаційних і фахових можливостей.

При міжнародному податковому плануванні ФПГ і ТНК вимагається більш ґрунтовний рівень підготовчої роботи і аналізу, а також оцінки ризиків, що передбачає врахування особливостей податкового законодавства та податкової політики різних зарубіжних країн. Окрім того, потрібно враховувати загальні умови здійснення господарської діяльності та фактори можливості вільного руху капіталів і правила фінансового моніторингу тощо. Крім того, визначальним вбачається розуміння умов міжнародних договорів, а саме про уникнення подвійного оподаткування. Усе це є можливим тільки за умови залучення кола професійних фахівців у сфері податкового планування, які, крім особливостей податкового законодавства окремої країни, володіють компетенцією у сфері міжнародного оподаткування.

Згідно рейтингових оцінок найбільш зручними країнами для побудови системи оподаткування є: ОАЕ, Канада, Ірландія. Найменш зручний податковий режим є в Китаї та Японії. За основу аналізу беруться такі показники: розташування бізнесу у державах із низьким рівнем оподаткування; розташування бізнесу у державах, в яких податковою системою передбачено сплату незначної кількості податкових платежів; вибір організаційно-правової форми господарювання, який дає можливість раціоналізувати податкові зобов'язання; використання системи податкових пільг, преференцій, які передбачені нормами податковим законодавством держави; раціональне розміщення прибутків й активів підприємства з врахуванням наданих чинним законодавством привілеїв тощо.

Слід наголосити, що міжнародні ТНК вміло і активно використовують міжнародне податкове планування, так як мають для цього необхідний організаційний, інтелектуальний, фінансовий, та іноді також політичний ресурс. ТНК «використовують стратегії, які дозволяють їм платити 5% корпоративних податків, у той час як малий бізнес сплачує до 30%» [58]. Зазначені фактори, на думку Н. Андреюка, «призводять до мінімізації податкових зобов'язань ТНК, побудови таких схем бізнес-процесів, які уможлиблюють отримання пільг одночасно в декількох країнах і не оподаткування прибутків у міжнародному масштабі» [2, с.279].

Міжнародне податкове планування характерне не лише для суб'єктів ЗЕД, а й для національних юридичних та фізичних осіб, котрі намагаються мінімізувати податкові платежі в своїй юрисдикції. Якщо навіть громадянин чи/або компанія не здійснюють ЗЕД, одним із способів мінімізації податкових платежів є перевід доходів в країни із пільговим режимом оподаткування, інвестиції особистого або корпоративного капіталу у найбільш дохідні й неоподатковані активи на міжнародних ринках капіталу. Це не суперечить нормам законодавства, та є раціональною реакцією кожної особи на збільшення державою податкових платежів.

Однак, індивідуальне міжнародне податкове планування не дає

можливості повноцінно використати увесь інструментарій оптимізації податкових платежів, так як необхідно враховувати різницю у правовому регулюванні різних держав.

Аналіз мети і завдань міжнародного податкового планування, дає змогу зробити висновок, що воно має певну специфіку.

І корпоративне, й індивідуальне міжнародне податкове планування включають в себе три рівні мінімізації загального податкового тиску платників податків (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

**Рівні мінімізації міжнародними ТНК податкового тиску при
корпоративному податковому плануванні ***

№ п/п	Рівні мінімізації податкового навантаження	Характеристика способу мінімізації податкового навантаження міжнародними ТНК
1.	Використання низьких ставок податків	Пошук юрисдикцій із нижчими розмірами ставок податків, ніж в країні реєстрації ТНК
2.	Ефективне використання способів урегулювання міжнародного подвійного оподаткування	Застосування системи податкових заліків та податкових кредитів
3.	Мінімізація податків на репатріацію доходів	Податок на репатріацію доходів сплачується, для того щоб стимулювати інвестора залишати зароблений капітал в країні, а не виводити його закордон. При виплаті підприємством дивідендів нерезиденту потрібно утримати із них цей самий податок на репатріацію. Форма таких доходів спрямована на виведення капіталу може бути різною – роялті, дивіденди, проценти тощо

**Джерело : складено автором за даними [55].*

Головне завдання податкового планування – максимізація глобального доходів суб'єктів господарської діяльності за рахунок полегшення сукупного податкового тиску та облік всіх податків, котрі сплачені в усіх юрисдикціях, в яких здійснюється діяльність, вишукування найбільш раціональних способів зниження таких податкових платежів, тобто їх мінімізацію. Як видно з таблиці 1.3. міжнародні ТНК використовують наступні способи мінімізації податкового навантаження при здійсненні корпоративного «податкового планування»:

- 1) «використання низьких ставок податків;
- 2) ефективне використання різних способів врегулювання міжнародного

подвійного оподаткування;

3) мінімізація податків на репатріацію доходів. Крім мінімізації податків, завданням міжнародного податкового планування є відстрочення сплати податків, яка вигідна компанії в ряді випадків (зокрема, для можливості в майбутньому регулювати прибутки/збитки фірми протягом декількох років)» [47, с.120].

Проте зменшення сукупного податкового навантаження – не єдина мета міжнародного податкового планування. Важливими факторами також є оцінка економічних і податкових ризиків, а також забезпечення безпеки ведення бізнесу, й створення передумов для розширення ринків збуту тощо. Потрібно визнати, що в рамках міжнародного податкового планування досить важко забезпечити спрощення адміністрування податкових платежів, так як воно потребує використання складних податкових інструментів.

Ю. Мельник однією з причин «активного розвитку податкового планування в міжнародному масштабі називає націленість підприємств на отримання переваг на зовнішніх ринках. У такому разі йдеться безпосередньо про сплату платежів під час продажу товарів за кордон: чим меншим буде обсяг податків та зборів, стягнених за операцією, тим меншою буде ціна продукції на зовнішніх ринках, і, відповідно, тим привабливішою буде така продукція для покупців.

У такому разі йдеться не лише про мінімізацію податкових витрат (оскільки основні платежі у зовнішньоторговельних операціях сплачує імпортер), а саме про досягнення переваг над конкурентами, що можуть бути отримані шляхом зменшення податкових платежів під час здійснення зовнішньоекономічної діяльності» [55, с.130].

Як зазначають С. Сутирін та А. Погорлецький, «основним механізмом, що сприяє досягненню мети корпоративного міжнародного податкового планування, є створення гнучкої внутрішньої структури, у межах якої відбуваються такі основні операції по мінімізації податків:

1) перерозподіл прибутку – це розміщення глобального прибутку ТНК по

країнам із переважно низьким рівнем оподаткування;

2) зниження прибутку – це віднесення частини витрат, платежів, дивідендів, роялті, процентів на фінансові результати внутрішньо-корпоративних компаній – резидентів податкових гаваней;

3) створення прибутку – це фактичне винесення усіх операцій в податковій гавані без зв'язку із оподаткованою активністю в юрисдикціях з високим рівнем податкового тиску» [55, с.134].

Слід зазначити, що існує альтернатива при здійсненні міжнародного податкового планування (табл.1.5.)

Таблиця 1.5.

**Альтернативні способи міжнародного
податкового планування ТНК***

№ п/п	Чинники, які дозволяють знайти найоптимальніший варіант ведення бізнесу ТНК	Характеристика чинників
1.	Різні системи оподаткування у різних країнах як щодо переліку податків, елементів	передбачає, що можуть бути різні суми податкових платежів із однієї й тієї ж суми прибутку у різних країнах, що дозволяє мінімізувати розмір податку із прибутку в разі розміщення суб'єкта, який отримує прибуток в найвигіднішому місці
2.	Різні організаційно-правові форми бізнесових структур (ТОВ, акціонерне товариство, командитне товариство, одноособове підприємство)	Зважаючи на те, що для підприємств із різними організаційно-правовими формами здебільшого існують різні системи оподаткування, тому можна обрати таку форму, яка у певній країні буде мати найбільші податкові переваги
3.	Різні форми вилучення доходу зі свого бізнесу	Різні види доходів, оподатковуються за різними ставками податків і зборів, і тому можна сплачувати різні податкові платежі з одного виду доходу, вилучаючи його в формі заробітної плати, чи дивідендів або виплат за надані підприємствам послуги
4.	Наявність між багатьма державами угод про уникнення подвійного оподаткування	Дозволяє уникнути подвійної сплати податкових платежів із одного і того ж доходу.

*Джерело : складено автором за даними [47]

Різноманіття засобів міжнародного податкового планування має як свої переваги так і недоліки. Для суб'єктів господарської діяльності такі інструменти дають можливість оптимізувати податкові витрати й забезпечити

можливість збереження або виведення капіталів із найменшими втратами. Проте для держав це створює додаткові ризики та проблеми.

Так, неузгодженість норм податкового законодавства держав збільшує можливості використовувати суперечності й протиріччя між ними, що зрештою призводить до суттєвих невинуватених втрат бюджетів, тому уряди держав змушені координувати та узгоджувати свою податкову політику.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ ТА СПЕЦИФІКИ ЙОГО ЗДІЙСНЕННЯ У ФПГ ТА ТНК

2.1. Характеристика тенденцій розвитку транснаціональних компаній України та світу

На сьогодні, транснаціоналізація бізнес-діяльності досягнула свого найвищого рівня, яка охопила практично усі країни світу та усі фази суспільного виробництва на галузевому та територіально-регіональному рівнях. А це дає підстави стверджувати про її глобальний характер. А тому у процесі своєї міжнародної діяльності фінансово-промислові групи (ФПГ) та транснаціональні компанії (ТНК) сьогодні виступають у ролі найбільшого світового інвестора.

Так, за даними World Investment Report, на сьогоднішній день на світовому ринку діє більше 80 тис. ТНК, що мають майже 850 тис. філій за кордоном, а також потужну мережу регіональних та місцевих фірм і компаній, які виступають їх партнерами на тих чи інших ринках світу. Сукупні активи іноземних філій ТНК наразі досягли величезної суми – майже 40,0 трлн дол. США. Обсяг міжнародного виробництва, який представлений продажем іноземними філіями ТНК становить близько 32,0 трлн дол., а загальний обсяг їх експорту – біля 6,0 трлн дол. США [63].

За даними вищезазначених світових аналітиків, сукупні валютні резерви ТНК у кілька разів більше, ніж резерви всіх національних банків країн світу. Транснаціональні компанії - це великі корпорації, які долають ризики у межах корпоративної структури, тримають під контролем величезні грошові потоки, виступають в якості підрядників на державному рівні та залучають у виробництво технології світового класу [63].

За останні роки у світовому конкурентному бізнес-середовищі 500 найбільших ТНК реалізують майже всю світову продукцію фармацевтики –

95%, близько 80 % - електроніки та хімії, 76% - продукції машинобудування. Ці корпорації контролюють майже половину світового промислового виробництва та дві третини міжнародної торгівлі, а також 4/5 патентів і ліцензій на впровадження нових технологій [63].

Так, Fortune опублікував щорічний рейтинг Fortune Global 500 TM, у якому представлені найкрупніші корпорації світу за розмірами виручки за 2021 фінансовий рік. В рейтингу за 2022 році – це 145 китайських компаній, 124 компанії із США та 47 японських компаній [60].

Компанії зі списку Fortune Global 500 отримали загальну сукупну виручку в розмірі 37,8 трлн доларів, що складає більше однієї третьої світового ВВП, збільшившись на 19% у порівнянні з попереднім роком, що стало самим високим річним темпом роста за історію рейтингу. Сукупний прибуток виріс на 88% у порівнянні з попереднім роком та склав рекордні 3,1 трлн доларів. В компаніях із рейтингу 2022 року працює 69,6 млн чоловік по всьому світу, а розміщені вони в 229 містах та 33 країнах і регіонах по всьому світу [60].

Щодо найбільшої кількості компаній по країнах світу з цього списку, то материковий Китай разом із Гонконгом стоять на першому місті – 136 , а з Тайванем –145 бізнес-юнітів. За основним показником рейтинга – виручки, то доля Великого Китаю у 2021 році склала 31% від загальної світової величини.

США представлені на 2-му місті рейтинга – 124 компанії, Японія знаходиться у цьому рейтингу на 3-му місті – 47 компаній.

За даними традиційного рейтингу Fortune Global 500 - 2022 найбільш крупними компаніями планети у 2022р за головним експертним критерієм - обсяг виручки (в млрд. доларів) за попередній рік є:

1. Walmart (США, ритейл) - 572,754
2. Amazon (США, інтернет ритейл) - 469,822
3. State Grid (КНР, електроенергетика) - 460,616
4. China National Petroleum (КНР, нафтогазовий сектор) - 411,692
5. Sinopec Groupe (КНР, нафтохімічна промисловість) - 401,313
6. Saudi Aramco (Саудівська Аравія, нафтогазовий сектор) - 400,399
7. Apple (США, комп'ютерна промисловість) - 365,817

8. Volkswagen (Німеччина, автомобілебудування) - 295,819
9. China State Construction Engineering (Китай, будівельний сектор) - 293,712
10. CVS Health (США, сектор охорони здоров'я і фармацевтики) – 292,111 [60].

В цілому, на глобальному ринку як завжди домінують американські та китайські корпорації.

За оцінками Fortune Global 500, сукупна виручка 500 найкрупніших компаній світу в 2021г. виросла на 19% – до 37,8 трлн. доларів.

Географічно підприємства розміщені у більш ніж 30 країнах планети.

Слід відмітити, що такий список складається щорічно і демонструє найбільш великих корпоративних гравців, тим самим він дозволяє оцінити економічний розвиток і тенденції ринків світу. Так, у 2020 році ТНК світу отримали 33,3 трлн. дол. США доходів (32,7 трлн. дол. США в 2019 році) і 2,1 трлн. дол. США прибутків (2,15 трлн. дол. США в 2019 році). Разом з цим, в компаніях за даними Fortune Global 500 працюють майже 70,0 млн. людей у всьому світі у 32 країнах світу (nf,kbwz 2.1).

Таблиця 2.1

**ТОП–10 ТНК світу за обсягом виручки рейтингу
Fortune Global 500 в 2020 році***

№	Назва	Країна	Галузь	Річна виручка, млрд дол. США	Кількість працівників, тис. осіб
1	Walmart	США	Ритейл (роздрібна торгівля)	544,7	2 200 000
2	Sinopec Group	Китай	Паливна	407,0	582,648
3	State Grid	Китай	Електромережева	383,9	907,677
4	China National Petroleum	Китай	Паливна	379,1	1,344,410
5	Royal Dutch Shell	Нідерланди	Паливна	352,1	83,000

Продовження табл. 2.1

6	Saudi Aramco	Саудівська Аравія	Паливна	329,7	79,000
7	Volkswagen	Німеччина	Автомобілебудування	248,1	635,265
8	BP	Велика Британія	Паливна	282,6	72,500
9	Amazon	США	Інтернет-послуги та роздрібна торгівля	347,9	1,125,300
10	Toyota Motor	Японія	Автомобілебудування	241,3	359,542

**Джерело: складено автором за даними [60]*

Таким чином, гостра конкурентна боротьба та пошук шляхів доступу до дешевих ресурсів змушує такі компанії розширювати ринки для інвестування. Як свідчать бази даних ЮНКТАД щодо державних ТНК, то відбувається посилення їх ролі в глобальній економіці. Так, близько 1500 державних ТНК (або 1,5% від усіх ТНК) мають більше ніж 86,0 тис іноземних філіалів, які становить майже 10% від філіалів усіх ТНК світу. Їх інвестиції у нові проекти склали на початок 2020 року 11% від світових інвестицій у порівнянні з 8% 5-7 років назад. Основною країною розміщення таких ТНК, як зазначалося вище, є Китай, (рис. 2.1.) [63]:

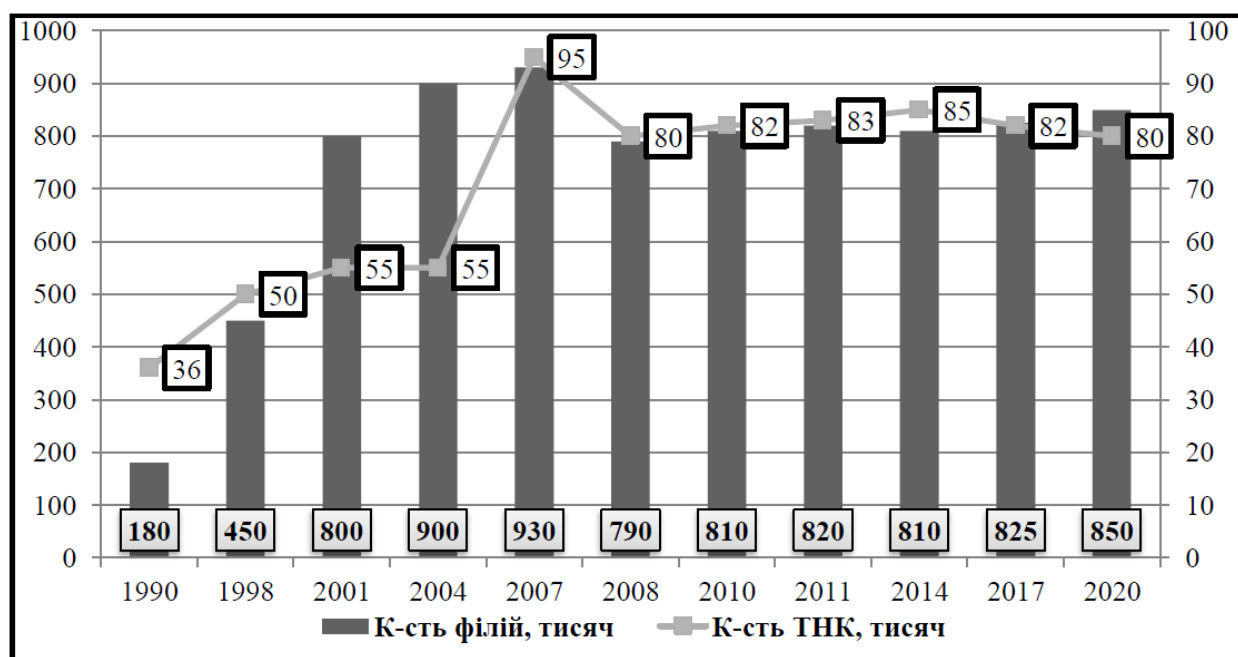

Рис. 2.1. Динаміка кількості ТНК та їхніх закордонних підрозділів у світі в період 1990-2020рр., (тис. од.).

**Джерело: побудовано автором за даними [63]*

Аналіз галузевої структури діяльності ТНК світу показує, що традиційно найбільша зайнятість спостерігається у банківській сфері (лідером галузі є Industrial & Commercial Bank of China, Китай), паливна індустрія (лідером галузі є Petro China, Китай) та фармацевтика і біотехнології (лідером галузі є Johnson & Johnson, США) (рис.2.2)[32].

Рис. 2. 2.Галузева структура діяльності топ 500 ТНК. [32]

Аналізуючи діяльність іноземних підприємств в Україні за галузями економіки (рис.2.2.), потрібно відмітити, що більша частина даних підприємств зосереджена в галузі торгівлі, в переробній промисловості, в операціях з нерухомістю, будівництві. Проте, іноземні компанії не прагнуть інвестувати кошти у високотехнологічні галузі. Більшість інвестицій направляють у торгівлю - галузь, яка дозволяє швидко отримувати високі прибутки.

Рис.2.3. Розподіл іноземних підприємств в Україні за галузями економіки [32]

В Україні ТНК умовно можна розділити на дві великі групи: компанії, які не мають достатньо реальних конкурентів серед місцевої промисловості і корпорації, чиї інтереси прямо торкаються багатьох українських підприємств.

Проте, реально конкурують між собою лише українські виробники - позиції транснаціональних корпорацій на ринку в більшості випадків залишаються непорушними. По-перше, ТНК можуть собі дозволити нести збитки в окремо взятому регіоні за рахунок компенсації зростання доходів в інших іноземних філіях. По-друге, транснаціональні корпорації забезпечують собі потужний юридичний і політичний імунітет проти «особливостей ведення» бізнесу в Україні. По-третє, у них безперечні переваги в маркетингу і величезні рекламні можливості. Найчастіше українські компанії лише копіюють у конкурентів зі світовим ім'ям оригінальні ідеї з просування товару. Можна прогнозувати, що ТНК в Україну не будуть мати проблем і надалі. У тютюновій промисловості монопольне становище «Філіп Морріс», «БАТ» та інших тютюнових гігантів може бути підірвано лише в результаті активних кампаній про загрозу паління, до чого українське суспільство ще не готове. У секторі

«фаст-фуд» серйозну конкуренцію «Макдональдсу» можуть скласти молоді українські компанії.

Найбільше зусиль для збереження частки українського ринку, доведеться докласти компанії «Кока-кола». Українські виробники безалкогольної продукції мають непоганий потенціал для нарощення виробництва, яке поки стримується конкуренцією між вітчизняними виробниками на внутрішньому ринку і відсутністю підтримки з боку держави.

Поряд з цим, виходячи із даних рейтингу Forbes Ukraine фінансові результати 100 найбільших приватних компаній України у 2021 році, року пандемії сумарно компанії, що увійшли до списку, наростили і виторг, і чистий прибуток. Ключовою причиною стало зростання цін на сировину, а не збільшення обсягів виробництва. На першому місці у списку «Метінвест». Разом із цим гірничо-металургійним гігантом першу трійку склали «АТБ-Маркет» та Kernel.

Загальний виторг цих 100 підприємств у 2021р порівняно з 2020р зріс на 8%, і склав 2,3 трлн грн. Прибуток найбільших компаній, не враховуючи тих, що не розкрили дані, збільшився на 5%, до 74 млрд грн. Понад дві третини сукупного виторгу припадає на базові галузі: гірничо-металургійний сектор (24%), роздрібну торгівлю (20%), ПЕК (14%) і сільське господарство (11%). Ці сектори лідирують як за кількістю компаній у рейтингу, так і за кількістю найнятих працівників. У 100 найбільших приватних компаніях працює понад 748 000 людей. Частка ІТ у списку, як і раніше, невелика. Дві компанії забезпечують лише 0,8% сукупного виторгу.

Серед головних бенефіціарів 2020 року – підрядники «Великого будівництва». Чотири найбільші компанії, що займаються дорожнім будівництвом, за рік збільшили виторг у 2,6 раза, до 59 млрд грн. Номінальний виторг найбільше зріс у енерготрейдера «ІЕ Енергія» – на 23 млрд грн. Найбільше цей показник знизився у ДТЕК і «Міжнародних авіаліній України» – на 21,7 млрд грн і 19,6 млрд грн відповідно. Якщо для великого енергетичного

холдингу це означало зниження продажів на 16%, то продажі МАУ впали у 3,7 рази.

За 2020 рік рейтинг 100 покинули понад десяток компаній. Серед них – НПК «Галичина», Procter & Gamble, Burisma і Крюківський машинобудівний завод. У цілому список оновився на 15%.

Рейтинг 10 найбільш прибуткових компаній України у 2021 році подано у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

**ТОП-10 ТНК України за обсягом виручки рейтингу
Forbes Ukraine 100 у 2021 році**

№	Назва	Галузь	Річна виручка, млрд. грн	Кількість працівників, осіб
1	Metromart	СМеталургія Роздрібна торгівля	309,37	2 277 084
2	АТБ -Маркет	Ритейл Паливна	123,97,0	49 2593
3	Kernel	АПК	3,2 млрд, дол США	11 000
4	ДТЕК	Паливна	116,0	46 889
5	Fozzy Group	Ритейл	80,2	67 000
6	АрселорМіттал Кривий Ріг	Металургія	63,5,	19 504
7	ТЕДІС Україна	Ритейл	54,8	2281
8	МХП	АПК	51,5	30 000
9	Епіцентр К	Ритейл	28,0	37 651
10	Ferrexpo	Металургія	45,8	10 920

**Джерело: складено автором за даними [59]*

Частка у ВВП України продукції, виробленої транснаціональними корпораціями, постійно зростає. Слідом за корпораціями «глобального харчування та споживання» на український ринок вже прийшли серйозні транснаціональні виробники високотехнологічної продукції, такі як «Apple» і «Алкатель». І в цих сегментах ринку національні виробники взагалі не мають шансів на перемогу.

Найбільшими інвесторами у Україні є США, а також ще поки залишається Росія, хоча у зв'язку з нинішніми подіями ситуація поміняється в сторону ЄС. США як інвестор віддає перевагу харчовій промисловості та виробництву безалкогольних напоїв.

Більшість великих ТНК фокусують свою діяльність у секторах банки, послуги, нафта і газ, комп'ютери ІТ - обладнання, фармацевтика і біотехнології.

Останнім часом спостерігається посилення лібералізації обсягів торгівлі на вітчизняному ринку, конкуренції та інтенсифікації входження на український ринок іноземних ТНК. Так, ще у 2012 році для проведення Євро-2012 в Україні, у зв'язку з нерозвиненістю готельної інфраструктури, наявності дефіциту готелів і низької якості послуг провідні ТНК в цій сфері, такі як: Starwood Hotels & Resorts Inc, Wyndham Hotel, Rezidor Hotel Group, Marriott, Hyatt і Radisson зробили інвестиції в ринок готельних послуг України [56]. У сфері банківських послуг продовжується тенденція придбання українських фінансових компаній іноземними інвесторами, які в свою чергу вводять на український ринок ТНК в сфері страхування.

Чеська компанія Avia, що належить індійській корпорації Hinduja Group, заявила про намір почати в Україні виробництво вантажівок. Компанія планує або побудувати новий завод в Західній Україні, або створити СП з одним з існуючих підприємств автопрома, розташованих недалеко від порту на півдні країни. Цим вимогам відповідають Ільчєвський автозавод, а також підприємство Анторус і новий автоскладальний завод автомобільної групи Віпос.

Друга за величиною в Португалії роздрібна ятір Jeronimo Martins планує розширити своє польське відділення Biedronka до Румунії і до України.

Отже, як бачимо сегмент ринку досить освоєний іноземними компаніями.

В Україні до перших ТНК, що почали формуватися в державі можна віднести ФПГ «СКМ», «DCH» Холдінг, НВГ «Інтерпайп», ВАТ «Укрнафта», NEMIROFF Холдінг, «КК «ROSHEN».

Для того, щоб визначити наявність ТНК в Україні розглянемо відповідність перелічених українських компаній, і умовам комісії ООН, згідно визначення, яких до ТНК відноситься компанія, що включає одиниці у двох або більше країнах, незалежно від їх юридичної форми та сфери діяльності, річний обсяг продажу такої компанії повинен перевищувати 100 млн. дол., наявність філіалів не менш, ніж у шести країнах, також аналізується відсоток продажу товарів за межами країни-резиденції, які було зведено у таблиці за даними річних звітів компаній (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Порівняння основних показників провідних українських компаній [32]

Показники	Річний обсяг продажу, млн. дол.	Кількість країн, в яких розташовані філії
НПІ «Інтерпайп»	10230	8
ФПГ «СКМ»	8151	6
ВАТ «Укрнафта»	847,82	1
ООО «БСН»	493,45	1
ДП «КК «РОШЕН»	220	3
КЕМІКОРР Холдинг	203,8	5

За даними таблиці 2.3. видно, що тільки дві з представлених організацій відповідають вищезазначеним ознакам ТНК. Це НПІГ «Інтерпайп» та ФПГ «СКМ», тож їх можна вважати, згідно 2-х вимог ООН, транснаціональними. ВАТ «Укрнафта» та ООО «БСН» відповідають лише першій умові - їх річний обсяг реалізації продукції перевищує 100 млу дол. Проте, зазначені підприємства не мають філій у 6 країнах та виробляють свою продукцію лише в Україні [32].

Транснаціональні корпорації активно впливають на процеси глобалізації, оскільки вони є провідною формою сучасного виробництва. На відміну від інших форм виробництва ТНК здійснюють чи контролюють здійснення інвестиційних потоків, беруть активну участь у найновітніших формах міжнародного співробітництва у сфері економіки. Транснаціональні структури поєднують національні економіки не за географічним принципом, а на основі глибоких відтворювальних зв'язків, у тій чи іншій сфері господарства.

Однак, поки ще жодна з українських компаній не відповідає визначенню ООН, тобто жодна з українських компаній не може бути визнана як транснаціональна, оскільки, жодна з компаній не має філій в шести країнах світу та достатньої величини відсотка продажів, що реалізуються за межами країни-резиденції. Найбільші шанси створити ТНК є у СКМ та групи «Приват». Проаналізувавши структуру діяльності найбільших ТНК світу і структуру найбільших українських компаній можна зробити висновок, що більшість світових ТНК діють у сфері банківських послуг (15%), а українські компанії діють в загалом у металургії, яка у структурі займає лише 6%.

Тому, щоб не бути поглиненими великими світовими компаніями українським компаніям слід транс націоналізуватися. Лише група «Приват» крім металургії фокусує свою діяльність і у банківській сфері. З огляду на це група «Приват» має більші шанси за короткий проміжок часу створити ТНК.

Як видно з аналізу, практично вітчизняні акціонерні товариства не відповідають рівню публічних корпорацій розвинутих країн світу, які характеризуються високим рівнем прозорості та узгодження інтересів усіх учасників корпоративного управління. Вітчизняні акціонерні товариства характеризуються низьким рівнем участі представників інституційних інвесторів в органах управління. В системі корпоративного управління вітчизняними акціонерними товариствами відсутні дієві механізми економічного стимулювання роботи посадових осіб.

Покращення корпоративного управління неможливе також без створення ефективної системи розкриття інформації та забезпечення прозорості емітентів цінних паперів, акції яких повинні перебувати в публічному обігу.

У практику вітчизняного корпоративного управління недостатньо впроваджуються сучасні інформаційні технології. Ці та інші висновки ще раз свідчать про необхідність трансформації системи корпоративного управління в Україні з перехідного типу в ринкову систему.

Тому, стратегічне завдання держави повинно полягати в сприянні концентрації фінансового, промислового й інтелектуального капіталу на пріоритетних напрямках, створенні конкурентоздатних фінансово-промислових корпорацій – національних економічних лідерів.

Таким чином, проблеми подальшого розвитку діяльності ТНК в Україні тісно пов'язані з розвитком національної економіки держави та спроможністю держави здійснювати ефективні макроекономічні реформи в країні. Крім цього, саме від спроможності до здійснення макроекономічних реформ в країні залежить її сприйняття в світі, що також є важливим аргументом для стимулювання діяльності іноземного капіталу в Україні.

2.2. Аналіз фінансово-правових інструментів податкового планування

Податкове планування багато років використовується бізнесом всього світу, а з врахуванням світової глобалізації стало невід'ємною його частиною.

Отже, можна стверджувати, що міжнародне податкове планування – це набір фінансово-правових інструментів, що дозволяє бізнесу здійснити зниження податкового навантаження, яке не заборонене законодавством країн, що використовується бізнесом з метою максимального збільшення доходів, отриманих у всіх юрисдикціях від здійснення ЗЕД.

Однак, з врахуванням всеосяжної імплементації Плану дій BEPS, впровадження автоматичного обміну інформацією, підвищення вимог до фінансового моніторингу та відмови від банківської таємниці використання багатьох інструментів з податкового планування стало не актуальним, а в деяких випадках і небезпечним для бізнесу.

Проте, не дивлячись на це власники бізнесу використовують певні юрисдикції для структурування свого бізнесу та податкового планування зовнішньоекономічної діяльності. Основним тут є – низькі податки, спеціальні правила оподаткування прибутку для нерезидентських компаній, різні пільги та

преференції, зручне законодавство, правила застосування контрольованих іноземних компаній (КІК), корпоративні вимоги, імплементація настанов ОЕСР, ФАТФ, ЄС та географія.

Наприклад, через Гонконг відкривається прямий доступ на ринів Китаю, де відсутній валютний контроль. В свою чергу Сінгапур користується великою популярністю завдяки своїй надійності та першокласній банківській системі. Також, Британські Віргінські острови вважаються однією з найкращих податкових гаваней світу, де компанії звільняються від податку на прибуток, отриманий за межами юрисдикції, а Кайманові острови – для захисту активів та формування фондів.

Як зазначають фахівці з аудиторської фірми «Аксьонова та партнери», останнім часом у США з'явилися всі шанси стати головною податковою гаванню світу. Так, ця країна відмовилася приєднатися до автоматизованого обміну фінансовою інформацією у податкових цілях у формі CRS. І хоч CRS багато в чому дублює функції чинного з 2010 року закону FATCA, проте більшість угод FATCA передбачають лише односторонній обмін інформацією, що є не менш привабливим, ніж низькі ставки податків.

До існуючих інструментів податкового планування належать:

- побудова холдингу (групи компаній), що складається з українських та зарубіжних компаній;
- зниження прибутку за рахунок внутрішньо групових операцій з виплати пасивних доходів (дивідендів, відсотків та роялті) у країнах з оптимальним оподаткуванням на ці види доходів;
- використання країн та юрисдикцій з низьким оподаткуванням або для отримання економічної вигоди у вигляді зниження податкового навантаження з податку на прибуток та інші інструменти.

Податкове планування в сучасній економіці є тим механізмом, що дозволяє взаємно задовольнити протиріччя інтересів держави та бізнесу. Дозволяючи підприємствам здійснювати податкове планування, держава отримує інформацію про його фінансово-господарську діяльність, що дасть

змогу в глобальному оцінити економічні процеси, що відбуваються в державі. З огляду на це, податкове планування сприяє створенню в державі податкової системи, яка відповідає рівню розвитку економіки, що забезпечує стабільні та прогнозовані надходження до бюджету, в той же час стимулюючи розвиток як окремо взятих підприємств, так і галузей, і територій в цілому. Одним із спірних методів податкового планування і оптимізації є «метод офшорів» [63]. Метою податкового планування з використанням інструментарію офшорів, є отримання податкових пільг, які б було неможливо отримати за умови застосування звичайного податкового законодавства. Таке податкове планування маніпулює операціями задля того, щоб таке маніпулювання не було визнано ухиленням від сплати податків. Інструменти податкового планування за участю офшорів задля зменшення податкових зобов'язань показано на рис. 2.4.

Рис. 2.4. Основні інструменти механізму оподаткування офшорів [22]

Результатом даного податкового планування є сукупність податкової економії та максимізація чистого прибутку, котрі виникають в усіх юрисдикціях та при реєстрації господарюючого суб'єкта в відповідності до принципу діяльності резидентів та нерезидентів [17]

Податкове планування реалізується як іноземними фірмами в Україні, так і українськими у внутрішніх та зарубіжних офшорах шляхом:

1. Використання правил про уникнення подвійного оподаткування. У більшості країн світу прийнята значна кількість погоджень про уникнення подвійного оподаткування, найбільшу їх кількість має Швеція, найменшу (тільки одне погодження) у Брунею з Великобританією.

2. Трансферного ціноутворення, що дозволяє переводити прибуток транснаціональної групи в юрисдикції з низьким рівнем оподаткування та акумулювати доходи групи на рахунках дочірніх компаній – резидентів податкових гаваней.

3. Створення офшорних компаній за кордоном, та в Україні, а також в країнах з відносно низьким рівнем податкового навантаження.

Найпоширенішими схемами використання офшорних компаній у світовій практиці податкового планування є експортно-імпортні операції; операції з управління активами; лізинг; страхування; ліцензійні платежі; виробництво на умовах давальницької сировини тощо. При організуванні закордонних дочірніх фірм та філій «ланцюжок» власності та контролю буває доцільно «замкнути» на компанію, що знаходиться у пільговій податковій юрисдикції. Іншими словами, материнська компанія володіє дочірніми фірмами і великими частками участі не безпосередньо, а через проміжну компанію. Вона має роль допоміжного центра прибутку материнської фірми, центра управління закордонною нерухомістю та іншими видами активів. Такі компанії визначаються у міжнародній практиці як оперативно-холдингові фірми. У пільгових «холдингових» юрисдикціях холдингам надаються такі основні види пільг:

- зниження податку «у джерела»;
- звільнення від податків на прибуток доходів у вигляді дивідендів;
- звільнення від податку на доходи від переоцінки активів;
- зниження податку на власний капітал.

На відміну від холдингів, що оперують інвестиційними капіталами, фінансові компанії використовуються для переказу фінансових ресурсів у вигляді кредитів і відсотків за ними. Фінансова компанія отримує позикові

кошти від материнської компанії і видає кредит незалежним особам чи іншій дочірній фірмі материнського холдингу. Використання посередницьких фірм дає змогу значно знижувати податкові втрати, пов'язані з переказом кредитних ресурсів з однієї країни в іншу. «Оптимальна» юрисдикція для розміщення фінансової компанії повинна відповідати таким вимогам [37]:

- надання фінансовим компаніям офіційного права проведення кредитних операцій;
- наявність широкої мережі податкових угод, зниження податку «у джерела» на банківський відсоток (як правило до 0);
- пільгові принципи оподаткування кредитної «маржі» - різниці відсотків за отриманими і виданими кредитами. Фінансовою компанією може бути будь-яка офшорна фірма. При цьому обмеження сфер діяльності офшорної компанії у податкових гаванях зазвичай відсутні.

У світовій корпоративній практиці часто зустрічаються фінансові установи банківського типу, які не є банками в повному значенні цього слова. Це фінансові компанії з ліцензією на проведення різних фінансових операцій. У деяких випадках не потрібно навіть спеціальної ліцензії – достатньо відповідного положення у статуті компанії.

Іноді для обслуговування групи підприємств створюється офшорний кліринговий центр у вигляді структурної одиниці, яка здійснює взаєморозрахунки між наявними зарубіжними офшорними компаніями на основі спеціально розробленої системи клірингових взаєморозрахунків. У результаті конфіденційна інформація про закордонні компанії учасників групи не розкривається. При цьому співробітникам офшорного клірингового центру не відомі реальні власники іноземних офшорних і українських компаній, тому що обслуговування цього «клубу» здійснюється через номінальних осіб, а кліринговий центр має справу тільки з іноземними рахунками його учасників [37].

Міжнародний лізинг широко застосовується досвідченими практиками офшорного бізнесу для переведення за кордон на законній підставі фінансових

активів, які надалі, залежно від цілей і завдань власника офшорної компанії, можуть розміщуватися в першокласних закордонних банках, офшорних фондах та інших міжнародних фінансових інститутах, а також використовуватися для зворотного реінвестування в Україні. Для прикладу, користувачеві необхідно придбати за кордоном будь-яке обладнання або товар. У цьому разі доцільно укласти договір лізингу між іноземною офшорною компанією та українським підприємством. Прибуток, що утворюється на українському підприємстві в результаті лізингової діяльності, переводиться за кордон у вигляді лізингових платежів, які можуть мати довільну величину. Що ж стосується української компанії, то лізингові платежі відносяться на собівартість, що істотно може знизити податкові виплати цього підприємства [48].

Таблиця 2.4

Порівняльна дані окремих світових офшорних юрисдикцій [22]

Юрисдикція	Вартість, \$	Щорічний збір, \$	Щорічне обслуговування, \$	Строк отримання документів	Доступність інформації в відкритому реєстрі	Акції на пред'явника
Ангілья	2750	230	1045	3-4 тижні	Ні	Не є вимогою
Антигуа	2750	300	975	3-4 тижні	ні	так
Беліз	1690	100	900	2 тижні	ні	Так, на зберіганні в опікуна
БВО	1690	350	680	2 тижні	ні	Так, на зберіганні
Гібралтар	2500	1000	-	3 тижні	так	ні
Гонконг	3450	2000	-	2-3 тижні	так	ні
Кайманові острови	3900	573	1750	3-4 тижні	ні	2 тижні
Домініка	1900	150	750	2 тижні	ні	2 тижні
Маврикій	800	200	600	3 тижні	ні	ні
Невіс	1690	200	850	2 тижні	ні	Так, на зберіганні

Продовження табл. 2.4

Панама	1550	250	600	2 тижні	так (директор), ні (акціонери)	Так, якщо оплачені
Санта Лючія	1980	300	-	3-4 тижні	ні	ні
Сейшелли	1290	100	700	2 тижні	ні	Не рекомендується

У міжнародному корпоративному податковому плануванні широко застосовуються офшорні страхові компанії різних типів. Офшорний бізнес надає можливість як розвивати власне страхову діяльність, так і проводити страхові операції з метою податкового та фінансового планування материнської компанії. У міжнародних корпоративних схемах застосовуються компанії двох типів: страхові та перестраховальні.

Вони можуть бути або внутрішньофірмовими («кептивними»), або діяти на відкритих страхових ринках. Перестраховальні компанії страхують ризики інших страхових компаній, які обслуговують кінцевого клієнта. Порівняльний аналіз окремих офшорних юрисдикцій подано у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Вартість реєстрації офшорних банків в окремих країнах світу [22]

Країна Реєстрації	Вид ліцензії	Вартість ліцензії, \$	Оплачуваний статутний капітал, \$	Вартість реєстрації, (включаючи вартість ліцензії), \$
Британські вірджинські острови	Генеральна	10000	1000000	50000
	Обмежена 1-й кат.	8000		48000
	Обмежена 2-й кат	6000		44000
Барбадос	Необмежена «А»	16500	1000000	28000
Вануату	Обмежена	3000	150000	27000
Панама	Генеральна Міжнародна Представницька	250000	40000	-
Кайманові Острови	Клас «А»	51000	-	-
	Клас «Б»	15000		
	Клас «В»	7317		
Домініка 35000	Необмежена «А»	8000	1000000	35000
Беліз Необмежена	Необмежена «А»	500000	200000	35000
	Обмежена «В»			
Сент-Вінсент і Гренадіни	Необмежена «А» Обмежена (in house)	500000	100000	35000

Найбільш простою і популярною сферою використання офшорних компаній є сфера міжнародної торгівлі. Здійснення експортно-імпортних операцій через підконтрольні офшорні компанії має переваги для українських підприємств порівняно з прямою міжнародною торгівлею. Сутність полягає у штучному перенесенні торгового прибутку від експортно-імпортової операції з українського підприємства в офшорну компанію з класичної офшорної зони. З цією метою необхідно поставити між продавцем і покупцем офшорного посередника, на якому і буде осідати 90-95% торговельного прибутку. Торгівельний прибуток офшорної компанії фактично складається з різниці між регульованою ціною та ринковою ціною на товари.

Реалізація схеми трансфертного ціноутворення з українськими компаніями і формула розрахунку регульованої ціни залежить від типу схем, які по напрямку можна розділити на:

- експортну схему (український виробник або трейдер експортує товари за кордон через пов'язану офшорну компанію);
- імпортну схему (український імпортер закупає іноземні товари через пов'язану офшорну компанію);
- експортно-імпортна схема транснаціональної корпорації (дочірня компанія транснаціональної корпорації в Україні імпортує товари через пов'язану офшорну компанію, яка в свою чергу купила цей товар у іншого дочірнього підприємства транснаціональної корпорації, яка виробляє цей товар у країні з низьким рівнем сплати) .

За результатами досліджень Івашка О.А. найбільший сумарний торговельний оборот України з Британськими Віргінськими островами і з Сінгапуром, а найменший - з Гонконгом і Мальтою.

Слід відмітити, що Україна входить у топ-20 країн за обсягом виведення капіталів в офшори. За даними міжнародної компанії Tax Justice Network, протягом 2004-2018 рр. з України було виведено, в тому числі через дивіденди, 82 млрд. дол. Понад 90% прямих інвестицій з України - відтік капіталу з метою мінімізації оподаткування. З 2014 по 2018 рр. в українській економіці

продовжувала спостерігатися негативна тенденція – стрімкий вивіз капіталу закордон, який склав 18,6 млрд. доларів. Лише за 2 роки - з 2015 до 2017 року ця цифра склала 661 млн доларів, тобто відтік капіталу з України збільшився у 28 разів [13].

Це можна пояснити в першу чергу неефективною державною політикою.

Усього в Україні працюють офшорні компанії з 35 юрисдикцій. Найбільш популярним залишається Кіпр.

Для українського бізнесу офшори є одним із найзручніших засобів збереження коштів і участі в капіталі інших компаній, а також отримання грошей в потрібний час в будь-якій країні світу. В той же час механізм уникнення оподаткування з використанням таких зон є досить збитковим для бюджету нашої держави [51].

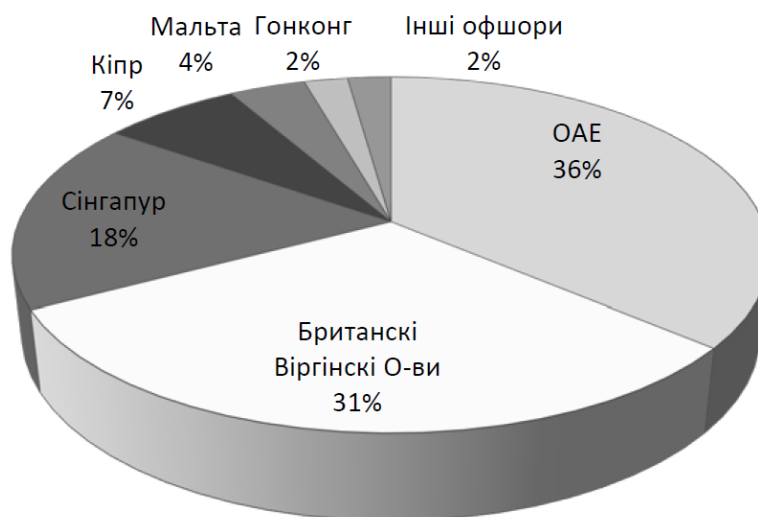

Рис. 2.5. Структура торгівельного обороту України (імпорт + експорт) з офшорними юрисдикціями (1 півріччя 2020 року) [22]

Згідно з пунктом 5 ст. 13 Податкового кодексу «для отримання права на зарахування податків та зборів, сплачених за межами України, платник зобов'язаний отримати від державного органу країни, де отримується такий дохід (прибуток), уповноваженого справляти такий податок, довідку про суму сплаченого податку та збору, а також про базу та/або об'єкт оподаткування. Зазначена довідка підлягає легалізації у відповідній країні, відповідній

закордонній дипломатичній установі України, якщо інше не передбачено чинними міжнародними договорами України».

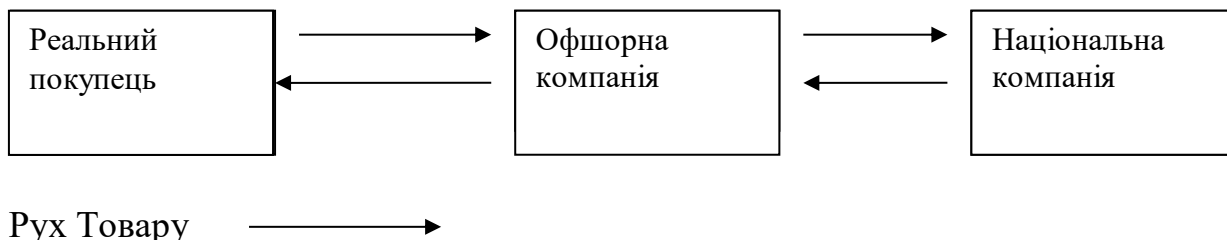

Рис. 2.6. Перенесення бази оподаткування української фірми на офшорну компанію [18]

Масштаби недоотримання бюджетом України коштів, прихованих за допомогою використання офшорів, можна оцінити за статистичними даними Державної служби статистики України. Так, за 2010 р. загальний обсяг експортно-імпортних операцій українських компаній із нерезидентами, що знаходяться в офшорних територіях склав 36,4 млрд. грн. У 2011 р. він збільшився на 11,2% і становив 40,5 млрд. грн. У 2019 р. загальний обсяг експортно-імпортних операцій із нерезидентами, що знаходяться в офшорних територіях склав майже 50,0 млрд. грн [36].

Державною податковою службою України встановлено, що суб'єкти господарювання України проводили зовнішньоекономічну діяльність у 2018 р. та першому півріччі 2019 р. з 26 країнами та юрисдикціями, де діє режим пільгового оподаткування, і відсутній валютний контроль. За перше півріччя 2019 р. — через офшорні зони фінансово-господарські операції у сфері ЗЕД здійснювали 28 суб'єктів господарювання на суму 195,7 млн. грн.

Експортними операціями у 2018 р. через офшорні зони займалися 255 суб'єктів господарювання, на суму 3,8 млрд. грн. За перше півріччя 2019 р. такою діяльністю займалися 253 суб'єкти господарювання на суму 2,2 млрд. грн.

Згідно з розпорядженням КМУ від 23.02.11 №143-р Кіпр виключений з переліку офшорних зон, проте, під юрисдикцією Кіпру проведено найбільшу

кількість операцій у сфері ЗЕД. Тільки у 2018 р. 52 суб'єкти господарювання України здійснили фінансово-господарські операції на суму 535,1 млн. грн., а за перше півріччя 2019 р. - 50 суб'єктів господарювання на суму 376,1 млн. грн.

Для України класичним прикладом використання іноземних офшорних структур є процедура самофінансування. Фінансові ресурси, виведені за кордон і оформлені на офшорні структури, повертаються в країну у вигляді кредитів та інвестицій. У подальшому власники офшорних компаній можуть безперешкодно переводити за кордон прибутки, отримані від використання фінансових ресурсів, а також сам кредит у разі несприятливих обставин. Близько 75% інвестицій в Україну зроблено українцями через офшорні компанії.

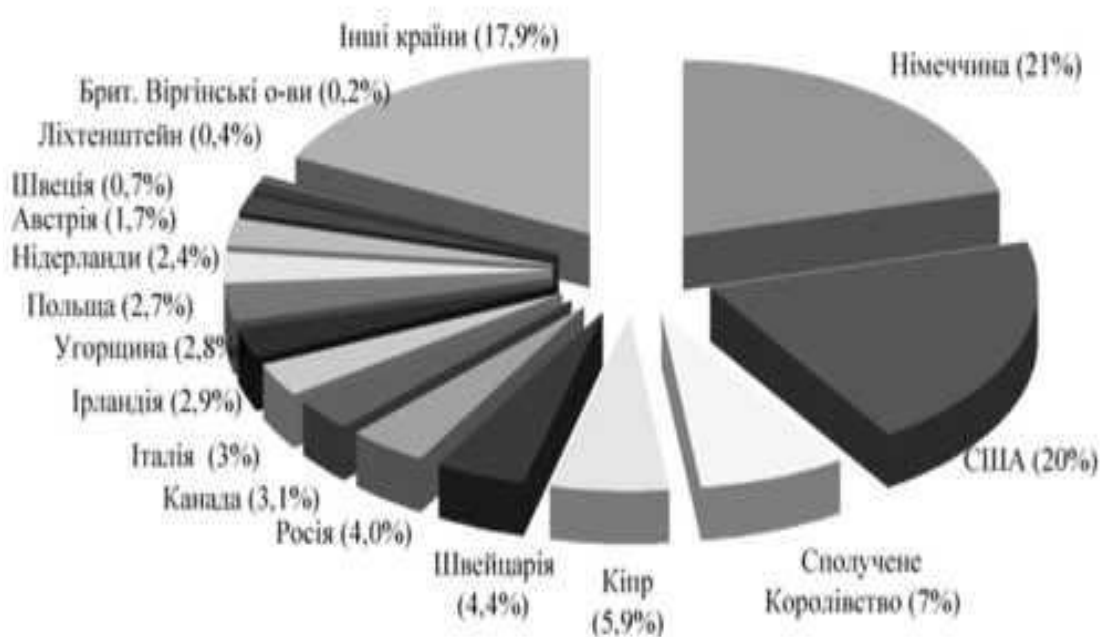

Рис. 2.7. Розподіл ПП в економіку України за країнами-інвесторами на початок 2000 р. [22]

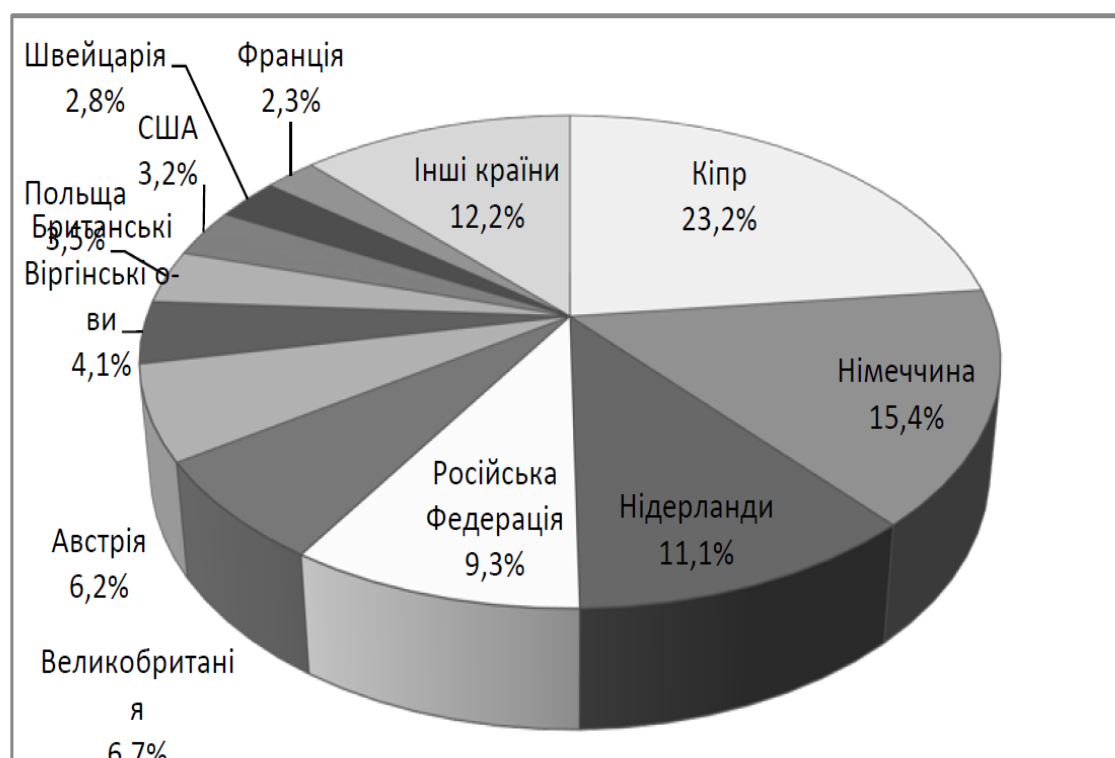

Рис. 2.8. Розподіл ПІ в економіку України за країнами-інвесторами на початок 2019 р. [22]

Наглядною ілюстрацією того, наскільки актуальним є питання офшорів для економічної безпеки України є те, як за останні 20 років змінилася структура країн-донорів прямих іноземних інвестицій в економіку України видно із рис. 2.7 і 2.8 [37].

Друге місце, яке займає у цьому розподілі Німеччина обумовлене продажем у середині 2000-х років «Криворіжсталі» за 24,2 млрд. гривень (4,8 млрд. дол. США) Mittal Steel Germany. Станом на 01.01.2019 р. обсяг прямих іноземних інвестицій Німеччини у вітчизняну економіку складав 649,6 млн. дол. США , а також з Кіпру та Нідерландів.

Дослідження динаміки обсягів інвестицій з України в економіку інших країн (табл. 2.6) також дозволяє зробити висновки, що поряд з постійним інвестуванням українських фінансових ресурсів у російську економіку, стрімким є зростання «інвестиційної привабливості» Кіпру для українських іноземних інвестицій, обсяги яких зросли: з 4,4 млн. доларів на початку 2012 р. до 5,8 млн. доларів на початку 2018 р. і до 7,0 млрд. на початку 2019 р.

Таблиця 2. 6

Прямі інвестиції з України в економіку країн світу (млн. дол. США) [36]

Країна	на 01.01.2018	на 01.01.2019	на 01.07.2019
Кіпр	6384,2	7004,2	7419,1
Латвія	83,4	86,2	88,3
Польща	49,7	53,9	55,1
Грузія	32,9	34,1	34,7
Казахстан	25,9	26,8	27,2
Британські Віргінські Острови	25,9	27,1	27,8
Інші країни	110,0	113,7	116,1
Усього	6894,9	7533,4	7958,8

Аналіз динаміки обсягів іноземних інвестицій в економіку України по країнах-інвесторах дозволяє зробити висновок про існування стійкої тенденції до зменшення долі інвестицій у вітчизняну економіку таких провідних в економічному плані країн світу як Велика Британія, Німеччина і США за умов підвищення долі інвестицій із Кіпру, обсяг яких починаючи з початку 2000 року виріс більш ніж у 40 разів, та офіційно віднесених до переліку офшорних територій Британських Віргінських островів (у 9 разів за останні 10 років).

Таким чином можна дійти висновків, що офшорні центри можуть виступати як засобом легітимної мінімізації податкових зобов'язань суб'єктів господарювання, так і ухиленням від оподаткування та виведення фінансових ресурсів з під контролю державних органів, що є реальною загрозою національній економічній безпеці. Відсутність заходів протидії використанню офшорних механізмів ухилення від оподаткування призводить до виникнення нерівних конкурентних умов, в яких перебувають вітчизняні підприємства у разі сплати конкурентами менших податків, що спонукає суб'єктів підприємницької діяльності до пошуку «схем оптимізації оподаткування», у т. ч. і нелегальних.

2.3. Характеристика та оцінка організації податкового планування

Визначенню податкових умов діяльності ТНК належить особливе місце у фінансовій політиці корпорації. Це пов'язано з тим, що ТНК діють у різних податкових системах. Податкові системи країн розташування структурних підрозділів ТНК і країни національної належності материнської компанії відрізняються за багатьма параметрами, зокрема за податками на доходи і рівнем податків.

Оподаткування впливає на такі основні сфери політики ТНК, як:

- іноземне інвестування;
- форма організації структурного підрозділу за кордоном;
- форма фінансування і кредитування;
- стратегія переказів грошових коштів;
- стратегія управління валютними ризиками.

Названі сфери політики ТНК особливо реагують на такі основні податки, як податок на:

- прибуток;
- додану вартість;
- капітал і дивіденди;
- доходи працівників;
- соціальні податки.

У визначенні податкових умов діяльності транснаціональних компаній враховуються такі аспекти: національні чи глобальні підходи застосовуються до оподаткування прибутків в окремих країнах; система основних податків і процедура їх сплати; порівняльний рівень оподаткування основних операцій і результатів діяльності; відмінності в режимах та умовах оподаткування в окремих країнах; уникнення подвійного оподаткування при проведенні трансграничних операцій; наявність чи відсутність податкових пільг, кредитів і заліків щодо операцій ТНК тощо.

Зокрема, розглянемо підходи до оподаткування прибутків корпорації, класифікованих залежно від національних податкових систем:

Перший підхід - територіальний, або «звільнення від податків за територіальною ознакою». Оподатковуються прибутки, отримані національними та іноземними компаніями на території певної країни, тобто повністю виключає з податкової бази зарубіжний дохід компанії. Країни, що дотримуються цього принципу, дозволяють не вираховувати з прибутку, що оподатковується витрати, здійснені за кордоном. До таких країн належать Венесуела, Бразилія, Австралія, Південна Африка, Канада та деякі інші.

Другий підхід - національний, резидентський, світовий. Оподатковуються всі прибутки корпорації, отримані в країні реєстрації, і прибутки, отримані від діяльності філій корпорації в усіх інших країнах світу. Це призводить до подвійного оподаткування, тобто податок береться в іноземній країні, де розташована філія, і в країні реєстрації ТНК.

Для уникнення подвійного оподаткування між країнами укладаються двосторонні угоди, де передбачається декларування:

- прибутку, сплаченого ТНК у цій країні;
- прибутків, отриманих філіями зарубіжних корпорацій в іншій країні, які враховуються при визначенні оподаткованого прибутку ТНК.

У названих угодах про уникнення подвійного оподаткування одночасно передбачаються знижені ставки оподаткування при трансферті:

- прибутку;
- дивідендів;
- роялті;
- інших видів доходу від філій до материнської корпорації.

Третій підхід - «всесвітня система пільг». Він передбачає, що всі доходи системи ТНК, тобто доходи як зарубіжних структурних підрозділів, так і материнської компанії, повинні оподатковуватися всіма видами податків. Але одночасно передбачається, що на прибутки дочірньої компанії ТНК у країні, де вона діє, мають поширюватися податкові пільги. Також передбачається

оподаткування доходу від капіталовкладень (дивіденди, проценти, рента та роялті) зарубіжних корпорацій, що контролюються. Цей підхід сприяє накопиченню прибутку у податковому сховищі чи в країнах з низьким рівнем оподаткування. Таке накопичення виступає як безпроцентний кредит, що надається країною, якій належить цей дохід, у формі відстрочених податків. Цього підходу дотримуються Японія, США та ін.

Дуже часто другий і третій підходи не виділяють окремо, а об'єднують під єдиною назвою «всесвітня система пільг».

З метою оптимізації оподаткування ТНК використовують певні методи, які класифікують на дві групи:

- організаційні та
- економічні [32].

До економічних методів оптимізації оподаткування належать:

- концентрація доходів корпоративних фінансових компаній, розташованих у країнах із пільговим оподаткуванням фінансових операцій, пільговим режимом уникнення подвійного оподаткування або в офшорних зонах;
- використання корпоративних (трансфертних) цін у розрахунках між зарубіжними структурними підрозділами ТНК;
- інвестування через власну інвестиційну компанію у структурі ТНК;
- кредитування з використанням власних фінансових структур або кредитування філій під гарантії ТНК;
- трансферт активів ТНК через ліцензійні угоди;
- транспортне обслуговування операцій ТНК через власні транспортні та судноплавні компанії, зареєстровані в офшорних зонах.

До організаційних методів оптимізації оподаткування відносять:

- експорт товарів і послуг спеціальними засобами, наприклад без фактичного перетину кордону, на основі «толінгу», що означає тимчасове вивезення сировини і комплектуючих на митну територію та їх перероблення на готову продукцію з наступним експортом;

- операцій за кордоном на основі агентських угод, партнерства або спільної інвестиційної діяльності з місцевими компаніями без створення юридичної особи;
- створення зарубіжного представництва, а не філії, що дає змогу декларувати прибутки в країні їх походження, де діє представництво, а не в країні базування материнської компанії;
- створення спеціальних дочірніх компаній у країнах зі сприятливим або пільговим оподаткуванням чи в офшорних зонах;
- передання частини зарубіжних філій та дочірніх підприємств під контроль спеціальної холдингової компанії, зареєстрованої у країні зі сприятливим оподаткуванням операцій з капіталом і репатріації дивідендів.

Таким чином, організаційні методи оптимізації оподаткування ТНК переважно пов'язані з вибором тієї чи іншої форми організації діяльності ТНК за кордоном. Кожний організаційний структурний підрозділ компанії (представництво, філія, дочірня компанія) має певні особливості діяльності (незалежно від того, є він самостійною одиницею, чи перебуває на балансі головної контори), і від цього залежить її оподаткування в країні, що приймає, і в країні базування. ТНК діють у різних податкових системах. Податкові системи країн, де розташовуються організаційні структурні підрозділи ТНК, і країни національної належності материнської компанії розрізняються за кількома параметрами, у тому числі, видами податків, якими обкладаються прибутки ТНК, і рівнем податкових ставок. Система оподаткування в країні базування і в країні, що приймає, впливає на економічну ефективність операцій ТНК.

Відомо, що економічний механізм діяльності ТНК визначається економічним та регулятивним середовищем у країнах базування та країнах здійснення діяльності філій ТНК, режимом торговельних, митних, податкових і фінансових взаємовідносин між країнами діяльності ТНК, можливостями використання переваг транснаціональної діяльності для підвищення кінцевої ефективності функціонування ТНК.

Таким чином, економічний механізм діяльності ТНК визначається взаємодією його національних і трансграничних чинників. В його основі чотири взаємопов'язані складові:

- податкові умови діяльності ТНК, які визначають стимули та можливості трансграничного трансферу виробництва та збуту.
- міжнародне позиціонування активів ТНК або трансгранична релокація активів ТНК з метою зниження ризиків і податкових зобов'язань.
- трансфертні ціни, за якими здійснюються трансакції між філіями ТНК у різних країнах.
- управління фінансовими потоками ТНК, тобто управління внутрішніми розрахунками між філіями ТНК і зовнішніми фінансовими розрахунками з іншими контрагентами.

Провідна роль серед цих складових належить податковим умовам діяльності ТНК, оскільки планування діяльності ТНК базується на врахуванні різниці в умовах економічної діяльності в країнах, де здійснює операції компанія. Ці умови передусім залежать від існуючих у приймаючих країнах систем оподаткування та ефекту їх впливу на глобальні операції ТНК.

Податкові зобов'язання ТНК поєднуються з плануванням мінімізації цих зобов'язань у глобальному масштабі за рахунок переваг транснаціоналізації діяльності.

Ефект оподаткування вирішальним чином впливає на ключові аспекти діяльності ТНК: іноземне інвестування, фінансову структуру, структуру та вартість залучення капіталу, управління валютними ризиками, фінансовий контроль.

Найчутливішими ці аспекти є до таких основних податків, як податки на прибуток, на додану вартість, на капітал і дивіденди, на доходи працівників, соціальні податки.

Вирішальне значення у визначенні податкових умов діяльності транснаціональної компанії мають такі аспекти оподаткування на національному та глобальному рівнях:

- структура оподаткування, що розглядається як система основних податків і процедура їх сплати;
- порівняльний рівень оподаткування основних операцій і результатів діяльності;
- застосування національних чи глобальних підходів до оподаткування прибутків у різних країнах;
- різниця в режимах та умовах уникнення подвійного оподаткування між різними країнами при проведенні трансграничних операцій;
- наявність чи відсутність податкових пільг, кредитів і заліків щодо операцій ТНК.

Важливе значення для визначення податкових умов діяльності ТНК має застосовуваний у країні підхід до оподаткування прибутків корпорацій. Розрізняють два основні підходи: національний, резидентський або світовий і територіальний.

Перший підхід базується на тому, що оподатковуються всі прибутки корпорації, зареєстрованої в певній країні. Це означає, що оподатковуються прибутки, отримані в країні реєстрації, а також прибутки, отримані від діяльності філій корпорації в усіх інших країнах світу.

Другий підхід передбачає оподаткування прибутків, отриманих місцевими та іноземними компаніями на території певної країни.

Залежно від того, який підхід щодо оподаткування зарубіжних операцій використовується в країні реєстрації ТНК, можуть виникати різні податкові проблеми. Так, якщо ТНК зареєстрована в країні зі світовим підходом до оподаткування, то прибуток від діяльності філій корпорації в інших країнах може оподатковуватися двічі - в іноземній країні, де розташована філія, і в країні реєстрації ТНК. По суті, цей підхід узаконює подвійне оподаткування одного і того самого прибутку.

Для зменшення негативних наслідків подвійного оподаткування між країнами укладаються двосторонні угоди про уникнення такого оподаткування. Ці угоди передбачають декларування (а) прибутків, отриманих філіями

зарубіжних корпорацій у іншій країні, а також (б) прибутку, сплаченого ТНК у цій країні.

Відповідно до податкового законодавства країни реєстрації ТНК податок з прибутку філії, сплачений в іншій країні, за умовами угод може бути врахований при визначенні оподаткованого прибутку ТНК. Водночас за угодами про уникнення подвійного оподаткування передбачено знижені ставки оподаткування при трансферті прибутку, дивідендів, роялті та інших видів доходу від філій до материнської корпорації.

В більшості економічно розвинених держав сформувалися спеціальні методи, які дозволяють запобігти ухиленню від сплати податків та сформувати певні орієнтири податкового планування які, як правило, включають: законодавчі обмеження (обов'язковість реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності в якості платника податків; обов'язковість подання податкових декларацій та інших документів, необхідних для обчислення і сплати податків та зборів; обов'язок утримувати податків і відповідних джерел); адміністративний вплив (створюється можливість оперативного втручання в діяльність платників податків, яка направлена на ухилення від сплати податків); судову практику боротьби з ухиленням від сплати податків.

Для кожного підприємства завдання податкового планування та шляхи їх вирішення можуть бути різними. Разом з тим, можна сформулювати ряд основоположних принципів податкового планування, які визначають загальний підхід до визначення завдань планування та шляхів їх досягнення.

Принцип законності. При здійсненні податкового планування слід виходити з того, що всі дії в напрямку планування податкових платежів та забезпечення оптимізації оподаткування слід здійснювати в рамках чинного законодавства. Схема податкового планування повинна бути продумана до найменших дрібниць з метою виключення можливостей ухилення від сплати податків незаконними способами. Застосування непродуманих прийомів буде мати негативні наслідки лише для підприємства, так як держава неправомірних дій не вибачає.

Принцип обережного підходу до використання в податковому плануванні прогалин податкового законодавства та закордонного досвіду. Законна мінімізація податкових платежів може ґрунтуватися на використанні в податковому плануванні окремих юридичних прогалин в законодавстві, а також можливості трактування норм податкового права на користь платника податків. Однак такий підхід може мати скоріше виключний характер і не може бути рекомендований до використання, так як вимагає високої кваліфікації суб'єктів податкового планування та пов'язаний з певним ризиком. Аргументація використання того чи іншого методу оподаткування повинна бути простою, доступною та ґрунтуватися на відповідних статтях законодавства. Не рекомендується повною мірою наслідувати практику закордонного податкового планування, так як при виборі варіантів податкового планування слід враховувати вимоги антимонопольного, митного, валютного та іншого законодавства, відповідні норми якого в різних країнах зовсім не ідентичні.

Принцип комплексного розрахунку економії і втрат. При формуванні того чи іншого способу податкового планування повинні бути проаналізовані всі суттєві аспекти відповідних операцій, а також діяльність підприємства в цілому. Результати податкового планування потрібно оцінювати не тільки сумами зменшених податків та отриманих вигод, але і з точки зору зменшення можливих збитків та витрат, які були б неминучими при здійсненні господарської діяльності без врахування існуючих особливостей оподаткування. Всебічний аналіз повинен бути здійснений по можливим наслідкам впровадження конкретного методу податкового планування з точки зору всієї сукупності податків. Врахування основних напрямків розвитку податкової, бюджетної та інвестиційної політики держави в цілому та підприємства зокрема. Грамотне податкове планування операцій між окремими філіями юридичної особи, може дозволити знизити податкові платежі до бюджетів різних рівнів. При цьому можливі ситуації, при яких різке скорочення податкових надходжень може викликати підвищену увагу з боку

контролюючих органів. Тому податкове планування повинно мати комплексний характер, здійснюватися послідовно та систематично.

Принцип правильного документального оформлення операцій. Недбалість в оформленні облікових документів або взагалі їх відсутність можуть бути формальною підставою для перекваліфікації податковими органами сутності всієї господарської операції, і як наслідок, привести до застосування більш обтяжливого для підприємства порядку оподаткування.

Принцип разового характеру операцій. При плануванні податкових платежів слід враховувати, що ризик підвищеної уваги з боку контролюючих органів зростає при численному проведенні однотипних операцій, результатом яких є значна податкова економія. Податкові органи в даному випадку можуть оскаржити результати таких операцій або їх реальну направленість, особливо, якщо мова йде про здійснювані угоди з одним і тим самим контрагентом, відображення операцій в одному і тому самому звітному періоді тощо. Відтак, дотримуючись визначених принципів податкового планування в процесі здійснення податкових платежів потрібно враховувати наступні правила:

- застосовувати варіанти зниження оподатковуваної бази в рамках взаємозв'язаної системи оподаткування підприємства;
- використовувати пільгові режими оподаткування, передбачені законодавством;
- не допускати підвищеного оподаткування шляхом використання спеціальних принципів і методів обліку передбачених в наказі про облікову політику;
- дотримуватись встановлених граничних строків сплати податкових платежів, сплачуючи при цьому хоча б який-небудь мінімум (недотримання строків сплати в бюджет податкових платежів завжди тягне за собою нарахування штрафних санкцій, а відсутність у підприємства податкових зобов'язань дає додатковий привід для проведення податкових перевірок) з використанням податкового календаря.

В процесі корпоративного податкового планування найбільше уваги приділяється застосуванню загальних та спеціальних методів, так як саме вони ґрунтуються на знаннях спеціалістів, які виступають в ролі основних суб'єктів корпоративного податкового менеджменту, в той час, як наприклад, застосування стандартних методів потребує спеціальних знань в області математики, програмування та нових інформаційних технологій.

Сутність загальних методів податкового планування полягає в наступному. Розробка облікової політики підприємства з метою оподаткування дозволяє обрати оптимальний варіант обліку, отримати певну економію при сплаті податку на прибуток, податку на додану вартість, соціальних платежів тощо. Останнє реалізується через ряд положень облікової політики, а саме: метод визнання доходів з метою оподаткування, метод обліку витрат на виробництво, порядок нарахування амортизації основних засобів, порядок розподілу загальновиробничих витрат, метод оцінки виробничих запасів, порядок обліку витрат майбутніх періодів тощо. Податкове планування через договір передбачає врахування всіх економічних та юридичних аспектів, які впливають на режим оподаткування укладеної угоди та операцій які з неї випливають. Тобто на етапі планування угоди доцільно здійснити ряд операцій, направлених на попередження та недопущення небажаних податкових наслідків. При цьому здійснюють: аналіз учасників договору; аналіз предмета договору; аналіз виду діяльності; аналіз дати здійснення операцій по договору; аналіз порядку визначення і формування ціни договору та відповідальність сторін за договором.

Використання системи пільг та звільнень від оподаткування за окремими податками і платежами є одним із самих ефективних інструментів податкового планування, так як надають платникам податків можливість повного або часткового звільнення від сплати податку при наявності об'єкта оподаткування а також передбачають інше пом'якшення податкового тягаря. Нині діють наступні групи податкових пільг: пільги, які надаються окремим платникам

податків; пільги, які застосовуються до об'єкту оподаткування; пільги за податковими ставками; пільги за строками сплати податкових платежів.

Використання податкових пільг є правом платника податків, а не його обов'язком, тому підприємство може відмовитися від їх використання, якщо це йому економічно не вигідно. Однак, як показує практика, врахування навіть самих незначних пільг, передбачених законодавством може дати великий ефект податкової оптимізації.

Застосування сукупності загальних та спеціальних методів податкового планування зводиться в кінцевому результаті до[^]

оптимізації оподаткування та зменшення податкового навантаження шляхом зміни структури сплачуваних податків (скорочення переліку сплачуваних податків шляхом зміни організаційно-правової форми господарювання, зміни статусу юридичної особи на індивідуального підприємця;

використання спеціального податкового режиму через застосування спрощеної системи оподаткування;

зміна місця реєстрації платника податків шляхом реєстрації в офшорній зоні іноземної юрисдикції або внутрішніх вільних економічних зонах) або без такої зміни (зменшення бази оподаткування шляхом формування відповідної облікової політики, зміни форми і умов договірних взаємовідносин;

зменшення податкових ставок через організацію відокремленого обліку операцій, які оподатковуються за різними ставками;

зміни порядку і строків сплати податків шляхом зміни договірних умов, створення і використання резервів; використання системи пільг).

В процесі здійснення податкового планування потрібно оцінювати не тільки вигоди, які отримує підприємство у вигляді зменшення суми податкових платежів, але і витрати понесені в процесі планування та реалізації таких планів. Тому вигоди завжди потрібно співвідносити з витратами на планування, і якщо ефект незначний, то немає сенсу здійснювати складні реорганізації та перетворення.

До групи показників оцінки ефективності корпоративного податкового планування відносять [1]:

1. Абсолютне зменшення податкових платежів, що їх сплачує підприємство за певний період – місяць, квартал, рік

$$\Delta \text{Па} = \text{П}_1 - \text{П}_0, \text{ де} \quad (2.1)$$

$\text{П}_0, \text{П}_1$ - загальна сума податків, що їх сплачує підприємство відповідно в базовому та звітному (чи плановому) періоді, грн.

2. Відносне зменшення податкових платежів, що їх сплачує підприємство за певний період ($\Delta \text{Пв}$):

$$\Delta \text{Пв} = \text{П}_1 * (\text{Ор}_1 : \text{Ор}_0) - \text{П}_0, \text{ де} \quad (2.2)$$

$\text{Ор}_0, \text{Ор}_1$ - обсяг реалізації відповідно в базовому та звітному (чи плановому) періоді.

На відміну від $\Delta \text{Па}$, $\Delta \text{Пв}$ дозволяє врахувати вплив на зміну податкових платежів підприємства зміни обсягів реалізації продукції, адже більшість податків змінюється пропорційно до обсягу реалізації тих чи інших показників. Ці два показники, що використовуються як у процесі аналізу, так і при плануванні, можуть диференціюватися за видами податків, видами продукції, виробництв чи за окремими структурними підрозділами.

3. Для оцінки ефективності використання наданих підприємству пільг щодо податкових платежів використовують коефіцієнт пільгового оподаткування (Кпо):

$$\text{Кпо} = \text{Спл} : (\text{Пзаг} + \text{Спл}), \text{ де} \quad (2.3)$$

Спл - загальна сума податкових пільг, які використовуються підприємством згідно з чинним законодавством упродовж певного часу.

Даний показник розраховується й аналізується як стосовно окремого виду податку, так і в цілому щодо усіх податкових платежів.

4. Коефіцієнт ефективності податкового планування на підприємстві (Кеп):

$$\text{Кеп} = \text{Еп} : \text{П}_0, \text{ де} \quad (2.4)$$

$E_{п1}$ - економія податкових платежів завдяки податковому плануванню у певному періоді, грн.;

$Π_0$ – сума податкових платежів у базовому періоді, грн.

Здійснення податкового планування здебільшого не вимагає додаткових витрат, тому що виконується працівниками структурних підрозділів. Якщо для вирішення цих завдань на підприємстві створюється спеціальна служба (наприклад, відділ податкового планування), ефективність її діяльності можна обчислити за формулою:

$$E_{ф} = E_{п} : V_{с}, \text{ де} \quad (2.5)$$

$E_{ф}$ - ефективність діяльності служби податкового планування підприємства;

$E_{п}$ - економія податкових платежів внаслідок заходів, реалізованих службою за певний період, грн.;

$V_{с}$ - витрати на утримання служби за цей період, грн.

Отже, оцінка ефективності системи податкового менеджменту на підприємстві здійснюється на основі порівняння вищенаведених показників з їх базовими значеннями. Як базові можуть бути використані значення показників альтеративних проектів виробничої програми (наприклад, показники прибутковості), теоретично обґрунтовані – оптимальні або критичні – значення по казників (наприклад, максимально допустимий рівень податкових пільг, який визначений на основі законодавчих норм), значення показників підприємствконкурентів та інші. Результати податкового планування необхідно оцінювати не тільки сумами економії податків і отриманих вигод, але і з точки зору зменшення можливого збитку і витрат, які були б неминучими при веденні господарської діяльності без врахування існуючих особливостей оподаткування.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ В ТНК ТА ФПГ УКРАЇНИ

3.1. Зарубіжний досвід податкового планування в обліково-податковій політиці міжнародних корпорацій

В даний час у світі є проблема ухилення від оподаткування транснаціональними корпораціями через здійснення ними податкового планування. В США, за експертними оцінками, мінімальний розмір податків, які не сплатили ТНК сягає 37 млрд. дол. США на рік. А «Британські фахівці оцінюють ухилення від сплати податків 100 найбільшими бізнес-групами, представленими на Лондонській фондовій біржі, у 840 млн. фунтів стерлінгів щорічно» [64].

В цілому у світі, за підрахунками «експертів адвокатської групи Tax Justice Network, фінансові активи у розмірі від 21 до 32 трлн. дол. змогли уникнути оподаткування та були виведені до податкових гаваней. Окрім того, обсяг незаконних транскордонних фінансових потоків щорічно в середньому становить 1,5 трлн. дол.» [65].

Необхідно зауважити, що достовірно оцінити втрати держав через податкове планування ТНК, є надскладним завданням через те, що неможливо систематизувати дані з усіх країн, де оперують такі компанії навіть незважаючи на те, що методи ухилення та уникнення від сплати податків через можливість податкового планування ТНК нині є зрозумілими, так як їх сутність зводиться до виведення прибутку з держав з високими ставками податку на прибуток до держав з низьким рівнем корпоративного оподаткування або до країн, де податок на прибуток взагалі не сплачується.

Так, виведення прибутку ТНК здійснюється шляхом обмеження оперативної діяльності (зменшення розміру прибутку, який формується в результаті такої діяльності) у державі з високими ставками корпоративного

оподаткування й передача повноважень до дочірньої компанії у державі з нижчим рівнем корпоративного оподаткування.

Також корпоративні позики є способом ухилення від сплати податків ТНК. Позика надається підрозділами ТНК у державі з нижчим рівнем оподаткування дочірній компанії, яка знаходиться в державі з вищим рівнем оподаткування. Дохід за отриманими відсотками по такому кредиту оподатковується у державі з нижчими ставками податку, і тим самим скорочується рівень прибутковості компанії-боржника. Та при цьому чим вищий буде встановлено компанією-позичальником рівень відсотка по кредиту, тим меншим буде прибуток до оподаткування компанії-боржника.

Крім того, при агресивному податковому плануванні ТНК вдаються до платежів за нематеріальні активи для зменшення реальних прибутків. Так, група компаній, які знаходяться у юрисдикціях із низьким рівнем податків й володіють ППВ (правами інтелектуальної власності), передають у розпорядження ліцензії, роялті, торгові марки дочірнім компаніям, які функціонують у юрисдикціях із вищим податковим навантаженням. Так, ТНК може мати компанію, що володіє ППВ у державі, де взагалі відсутні будь-які ліцензійні збори, однак філії ТНК використовують такі права по всьому світу. Крім того, у державах з розгалуженою податко-договірною мережею й низькими ставками податків на дивіденди (Ірландія, Бельгія, Нідерланди й Швейцарія) зручно створювати фіктивні материнські компанії, що володіють ліцензіями й розпоряджаються основними фінансами, однак не здійснюють оперативну діяльність.

Іншим варіантом податкового планування та мінімізації податкових зобов'язань для ТНК є створення гібридних бізнес-одиниць, діяльності яких полягає в змозі вираховувати одні й ті ж самі витрати. Для прикладу : відсотки за кредитами у 2-х пов'язаних компаніях, що знаходяться у різних державах. Дана ситуація має місце, коли законодавство держави дозволяє мати компанії реєстрацію її штаб-квартири у декількох державах одночасно.

Також використовуючи так звані «компанії-прокладки», які

zareestrovani u derzhavah zi spriyatlivim podatkovim rezhimom, TНК napravlyayut groshovi potoki do derzhavi bazuvannya. Dlya prikkladu 30–40% usix investitsiy v Indii napravlyayutsya z Mavrikiya, sho e ofshornoju zonoju. A Britanski Virginski ostrovi (e ofshornoju zonoju) - odin z osnovnih investoriv v Kitai (priblizno 15% vid zagal'nogo ob'syagu investitsiy). Odin z golovnih krajn-investoriv dlya ekonomiki Ukraini e Kipr (ce takozh ofshorna zona). Tak, shorichni vtrati podatkovih nadkhodzen' dlya budzhetiv derzhav, sho rozvivayutsya, suкупно syagayut 100 mlrd. dol., sho vivodyatsya v ofshorni zoni [55].

Naypopulyarnishiy metod podatkovoy optimizatsiy, yakiy vikoristovuyetsya TНК pri ukladenni zovnishnyotorgovelynih kontraktiv - ce vstanovleniya transfertnih cin, sho formuyutsya ne pid tiskom rynku, a materyns'koyu kompaniyeu i yi dovhostrokovoyu politykoyu.

Podatkovі zlovzhyvannya u rezul'tatі dіyal'nostі ta podatkovogo planuvannya TНК, vtratyli mezhі i kordoni ta vymagayut vid uradyiv derzhav svіtu koncentratsiy i spіl'nih zusyl' dlya podolannya takih protsesiv, yakі vplyvayut na global'nii ekonomіchnii porядok. Holovna rol' u protystoyanni ekonomіchnim viklikam globalizatsiy ta podolanni problemy uhyleniya vid splaty podatkov TНК належить ОЕСР (Організації економічного співробітництва та розвитку), яка розробляє рекомендації для урядів держав світу.

Integratsiya ekonomіchnih sistem svіtu i tekhnologіchnii progreс spriyali global'nomu rozshirennyu dіyal'nostі fіnansovo-promisl'ovih grup (FПГ) ta transnatsional'nih korporatsiy (TНК). Zaznacheni kompaniy mayut i pozitivnii i negativnii vplyv na ekonomіku priymayuchoy krajini. FПГ i TНК e velikimi platnikami podatkov, yakі v svoju chergu zabezpechuyut суттєву частину podatkovih nadkhodzen'.

Однак, транскордонна діяльність породжує також і безліч можливостей для ухилення від сплати податків у високо податкових юрисдикціях і перенесення прибутків таких компаній і корпорацій до оподаткування у

держави з меншими ставками податків. Саме тому перед урядами держав світу постає завдання щодо формування унітарної моделі оподаткування ФПГ і ТНК на регіональному чи/або навіть глобальному рівні для розв'язання проблем, пов'язаних з ухиленням від сплати податків такими компаніями і корпораціями.

Фахівці Інституту економічного прогнозування стверджують, що «глобалізація економіки, розширення зовнішньоекономічних зв'язків виявляється, насамперед, у підвищенні ролі і збільшенні масштабів діяльності ТНК. Вони дедалі більшою мірою стають визначальним фактором для визначення питомої ваги тієї чи іншої країни в міжнародній системі економічних зв'язків. Активна виробнича, інвестиційна, торговельна діяльність ТНК дозволяє їм виконувати функцію міжнародного регулятора виробництва та розподілу продукції» [15, с. 125].

Варто зазначити, що «транснаціональні корпорації – найпотужніші монополії, що діють у міжнародному масштабі й на основі монополізації (а отже, контролю) значної частини промислового світового виробництва, інтелектуальної власності, торгівлі, привласнюють найвищі (транснаціональні) прибутки» [16, с. 675].

Найбільші загрозами, які може принести діяльність міжнародних ТНК для України, це: монополізація вітчизняного ринку та пов'язане із цим банкрутство українських компаній. Така загроза означає, що ТНК мають можливість витіснити із вітчизняного ринку менш конкурентноспроможних вітчизняних суб'єктів господарювання.

Досвід розвинених держав свідчить, що національний капітал спроможний витримувати конкуренцію із зарубіжними ТНК тільки у тому випадку, коли будуть створені потужні промислово-фінансові утворення (ПФГ), які є адекватні міжнародним аналогам та які будуть здатні проводити активну зовнішньоекономічну політику.

В Україні поки що не сформовано власні ТНК, однак процес концентрації капіталу продовжується із формуванням й активною діяльністю промислово-фінансових груп (ПФГ). Великий вітчизняний бізнес в особі ПФГ

- це основний споживач іноземних інвестицій й поступово сам виявляє зацікавленість щодо власної експансії й намагається придбавати зарубіжні підприємства. Однак говорити про економічний вплив «транс націоналізації» вітчизняної економіки на її інтеграцію у міжнародне економічне співтовариство ще передчасно.

Створенню власних ТНК в Україні, перешкоджають:

- малі розміри вітчизняних бізнес-груп у порівнянні із закордонними;
- незавершеність реструктуризації промислово-фінансових груп (звільнення від непрофільних активів й диверсифікація ризиків);
- самоізоляція українського бізнесу, яка зберігається й пов'язана із незавершеними процесами приватизації й стійким великим попитом на продукцію, яка експортується та достатньо ємкий і швидкозростаючий внутрішній ринок.

Зважаючи на те, що українські ПФГ в найближчій перспективі не в змозі проводити активну інтеграцію (свою експансію за кордоном), - вони намагаються створити свою модель відносин із іноземними компаніями внаслідок утворення спільного бізнесу із зарубіжними партнерами, та це є один зі способів уникнути їх поглинання великими ТНК. Саме тому першочергове завдання держави - формування законодавства, регулюючого діяльність ПФГ з урахуванням реалій сьогодення.

На основі ПФГ та за підтримки держави, за оцінкою експертів, в Україні можуть бути створені вітчизняні ТНК, які будуть конкурентоспроможними.

ПФГ також як і ТНК широко використовують можливість мінімізувати сплату податків засобами податкового планування .

Міжнародним податковим плануванням є вибір між різними варіантами й методами здійснення діяльності суб'єктами господарювання в сфері зовнішньоекономічної фінансово-господарської діяльності та відповідно розміщенням активів, які направлені на зменшення максимально рівня податкових зобов'язань і глобального податкового тягара в рамках чинного законодавства з метою максимізації сукупних доходів, які отримані ТНК в усіх

юрисдикціях ведення діяльності, тобто це податкове планування, що поширюється на зовнішньоекономічні операції.

Міжнародне податкове планування на сучасному етапі розвитку світових економічних зв'язків в умовах розширення економічної інтеграції - це одним з найбільш ефективних способів для побудови оптимальної моделі оподаткування для ТНК.

Міжнародне податкове планування є найбільш складним видом податкового планування, оскільки потребує значних організаційних, фінансових, правових й кадрових ресурсів.

ТНК активно використовують офшорні юрисдикції, а саме створюють і здійснюють свою діяльність в країні чи/або частині території країни, на якій діє особливий правовий режим, згідно якого встановлено податкові пільги у вигляді повного чи/або часткового звільнення від оподаткування а також спрощення податкового обліку.

3.2. Основні шляхи удосконалення податкового планування ФПГ та ТНК в умовах дії Правил BEPS

Протягом останніх років актуальним для всіх держав світу є обговорення не тільки проблем й перспектив податкового планування, і його відмінності від «мінімізації» сплати податків, а також різновиди міжнародного податкового планування такі як корпоративне й індивідуальне, агресивне та неагресивне. Так, в умовах розвитку інтеграційних та глобалізаційних процесів, розробка і запровадження світових заходів щодо боротьби з ухиленням від оподаткування потребує більш детального дослідження податкового планування ФПГ і ТНК в умовах дії правил BEPS.

Варто наголосити, що активне використання офшорів ТНК та масштабні зловживання і відповідно мінімізація податків змусили світове товариство вживати заходи щодо протидії цьому. Так, ОЕСР в 1977 р. розробила модельну конвенцію ОЕСР щодо подвійного оподаткування, мета якої - усунення подвійного оподаткування. А в 1988 р. була «ініціатива ОЕСР щодо протидії

шкідливій податковій практиці (мета виявлення юрисдикцій, які некоректно переманювали до себе бізнесменів з високоподаткових країн), цього ж року була укладена багатостороння конвенція про взаємну адміністративну допомогу в податкових справах.

В сучасних умовах провідні держави світу дійшли висновку, що міжнародно-правові засади принципу податкової конкуренції потребують суттєвого удосконалення. У 2013 році ОЕСР представила перший звіт з даної проблематики і запропонувала «План дій щодо розмивання податкової бази і виведення доходів з-під оподаткування» (Action Plan on Base Erosion and Profit Shifting) або скорочено: «План BEPS» [23].

За інформацією МФ України, поняття «розмивання оподаткованої бази й виведення прибутку з-під оподаткування (Base erosion and Profit Shifting – BEPS) стосується стратегій податкового планування, у яких використовують прогалини та неузгодженості в національному та міжнародному податковому законодавстві з метою штучного переміщення прибутків до територій з низьким або нульовим рівнем оподаткування, у яких економічна діяльність невелика або зовсім відсутня. Це призводить до зменшення або уникнення зобов'язань зі сплати податку на прибуток. Практика BEPS зачіпає всі країни, проте особливо великий вплив вона справляє на економіки, що розвиваються, у зв'язку з їх високою залежністю від податку на прибуток підприємств, зокрема, мультинаціональних корпорацій» [29].

Необхідно зазначити, що однією із причин агресивного податкового планування з боку деяких ТНК за оцінками експертів – це щорічні втрати від 4% до 10% світового податку на прибуток підприємств (100-240 млрд. доларів США щорічно). [41].

Саме тому План BEPS визначає 15 «кроків», та містить більш жорсткі міжнародні стандарти і конкретні заходи щодо надання допомоги країнам для подолання проблем розмивання податкової бази та виведення прибутку з-під оподаткування. [57].

На офіційному веб-сайті ОЕСР наведено основні заходи плану BEPS, які систематизовані та коротко охарактеризовані у табл. 3.1.

Таблиця. 3.1.

Основні заходи «плану BEPS»

№ п/п	Назви кроків	Зміст заходів у рамках кроків
Крок № 1.	Вирішення проблем цифрової економіки.	Нові економічні моделі, що виникли із запровадженням цифрових технологій, пов'язані, зокрема, зі зменшенням потреби у фізичній близькості до цільових ринків, ставлять під сумнів існуючі податкові правила розподілу прибутків, які отримані від транскордонної діяльності й створюють складності при їх оподаткуванні.
Крок № 2.	Нейтралізація наслідків гібридних податкових схем.	Гібридні схеми невідповідності застосовуються в агресивному податковому плануванні шляхом використання відмінностей в законодавствах 2-х або більше податкових юрисдикцій, унаслідок чого податок не сплачується в жодній з них, або досягається довгострокове відстрочення оподаткування.
Крок № 3.	Розроблення ефективних правил стосовно КІК (контрольованих іноземних компаній).	Дані рекомендації визначають підходи щодо віднесення певних категорій доходів іноземних компаній щодо оподаткованих доходів акціонерів (контролерів, бенефіціарів) із метою протидії офшорним структурам, через які доходи перерозподіляються в інші податкові юрисдикції.
Крок № 4.	Обмеження розмивання бази оподаткування шляхом вирахування відсотків та інших фінансових виплат.	Рекомендації спрямовані щодо обмеження розмивання бази оподаткування через використання витрат на сплату відсотків за фінансовими кредитами й позиками, при цьому у іншій юрисдикції доходи від сплати таких відсотків звільнені від оподаткування, оподатковуються за зниженими ставками чи/або сплата податків відстрочується.
Крок № 5*.	Протидія шкідливим податковим практикам.	Передбачає запобігання використанню спеціальних податкових режимів у певних юрисдикціях на шкоду інтересам інших юрисдикцій. Аналіз здійснюється за допомогою обміну інформацією між державами, які приєдналися до плану BEPS.
Крок № 6*.	Запобігання зловживанням податковими договорами.	Запобігає наданню пільг, які передбачені угодами про уникнення подвійного оподаткування, за невідповідних обставин, та також визначає основні аспекти, що повинні враховуватись при укладанні таких угод.
Крок № 7.	Статус постійного представництва.	Вносить зміни до визначення постійного представництва у Типовій податковій конвенції ОЕСР. Метою недопущення застосування схем, які використовуються для уникнення податкової присутності в відповідній юрисдикції, зокрема шляхом систематичного укладення угод із використанням посередників, що фактично не здійснюють самотійну господарську діяльність.

Продовження табл. 3.1

Кроки № 8-10.	Трансфертне ціноутворення.	Заходи роз'яснюють й посилюють існуючі стандарти, включаючи вказівки щодо застосування принципу «витягнутої руки» при регулюванні ціноутворення в окремих операціях із асоційованими підприємствами (з нематеріальними активами, капіталом та інші операції з підвищеним ризиком), в порівнянні із аналогічними операціями з незалежними суб'єктами в співставних умовах та економічних обставинах.
Крок № 11.	Аналіз даних BEPS	Встановлює методологію для збору й аналізу даних про економічні і фінансові наслідки поведінки, які спрямованої на ухилення від оподаткування, та також про вплив заходів, запропонованих в рамках проекту BEPS.
Крок № 12.	Правила обов'язкового розкриття інформації.	Надає рекомендації з розробки правил розкриття платниками податків та податковими радниками механізмів агресивного податкового планування. Дані рекомендації шукають баланс між необхідністю попереднього інформування щодо схем агресивного податкового планування із вимогою, щоб надання такої інформації було належним чином орієнтоване, здійснене й уникало неправомірного навантаження на платників податків.
Крок № 13*.	Звіт у розрізі країн (country-by-country reporting).	Передбачає, що всі великі транснаціональні корпорації зобов'язані підготувати звіт у розрізі країн з узагальненими даними про глобальний розподіл доходу, прибутку, сплачених податків та економічної діяльності серед податкових юрисдикцій, в яких вони працюють. Цей звіт надається податковим органам цих юрисдикцій для використання при оцінці рівня трансфертних цін та інших ризиків BEPS.
Крок № 14*.	Процедури взаємного узгодження.	Направлений на покращення механізму вирішення податкових спорів між юрисдикціями. Рамкові податкові юрисдикції взяли на себе зобов'язання дотримуватись мінімальних стандартів з розгляду спорів, що впливають із угод про уникнення подвійного оподаткування. Дані стандарти спрямовані на підвищення ефективності й забезпечення своєчасності вирішення таких суперечок.
Крок № 15.	Багатосторонній інструмент MLI (Multilateral Instrument).	Multilateral Instrument пропонує конкретні рішення для урядів для закриття прогалин у міжнародних податкових договорах шляхом перенесення результатів проекту BEPS в двосторонні податкові договори в усьому світі. Multilateral Instrument дозволяє урядам впроваджувати узгоджені мінімальні стандарти задля протидії зловживанням договорами й вдосконалювати механізми вирішення суперечок, при цьому забезпечуючи гнучкість у відповідності до конкретної політики податкових договорів»

*Джерело: складено автором за даними [57]

Держави співпрацюють над обов'язковим запровадженням Плану дій BEPS на глобальному рівні та розробкою подальших стандартів задля подолання не вирішених проблем, що пов'язані із BEPS. У зв'язку із цим керівний орган ОЕСР щодо податкових питань (Комітет ОЕСР з бюджетно-фінансових питань) представив новий механізм участі держав, що зацікавлені у роботі проекту BEPS. Це є Програма розширеного співробітництва, яку

розглядають у вигляді майданчика задля діалогу між країнами. Він створений з метою впровадження заходів щодо протидії явищам розмивання податкових баз і відповідно виведення прибутків з-під оподаткування. Однак одночасне й повне впровадження всіх правил BEPS є нереальним та може бути навіть шоковим для економіки. І в зв'язку із цим проводиться робота для поетапного впровадження даного плану.

Україна в січні 2017 р. приєдналася до Програми розширеного співробітництва в рамках ОЕСР та відповідно взяла на себе зобов'язання щодо імплементації «Мінімального стандарту Плану дій BEPS. Це є обов'язкові чотири кроки з п'ятнадцяти запропонованих. В даний час до цього плану приєдналися 116 держав світу, які забезпечують більше понад 93% світового ВВП. Учасники Програми розширеного співробітництва для протидії схемам ухилення від оподаткування та підвищення узгодженості дій і відповідно забезпечення прозорості міжнародного податкового середовища на рівноправних засадах співпрацюють. Програмою «передбачено:

- застосування стандартів відносно решти невирішених питань, пов'язаних з явищем BEPS;
- впровадження узгодженого мінімуму стандартів за допомогою ефективної моніторингової системи;
- здійснення моніторингу щодо проблемних питань BEPS, зокрема, в рамках цифрової економіки відносно оподаткування;
- забезпечення інструментів розвитку для підтримки країн-членів ОЕСР» [61].

Мінімальний стандарт «для учасників програми включає обов'язкову реалізацію таких заходів:

- виявлення та усунення шкідливих податкових практик або шкідливих пільгових режимів – Захід 5 Плану дій BEPS;
- удосконалення чинних угод про уникнення подвійного оподаткування шляхом включення до них запропонованих правил запобігання зловживанню угодою – Захід 6 Плану дій BEPS;

- удосконалення чинних національних правових норм стосовно документації з трансфертного ціноутворення та майбутнього обміну інформацією – Захід 13 Плану дій BEPS;

- удосконалення чинних угод про уникнення подвійного оподаткування шляхом підвищення ефективності механізмів вирішення спорів – Захід 14 Плану дій BEPS» [57].

Одним із ключових кроків плану BEPS є крок під номером 3, який передбачає запровадження правил оподаткування контрольованих іноземних компаній (KIC).

Також ще одним із обов'язкових заходів з мінімального стандарту розширеної програми співробітництва – це крок № 5, який передбачає інструменти щодо протидії шкідливим податковим практикам. Для оцінювання пільгових податкових режимів у контексті Плану BEPS застосовується комплексний підхід. Так, залучаються країни, які не є членами ОЕСР в рамках наявних структур й розглядатиметься питання перегляду чи/або доповнення наявних структур. Також здійснюється виявлення існуючих пільгових режимів задля оцінки кожного режиму з точки зору шкідливих наслідків у певних визначених категоріях, насамперед режими стосовно фінансування та лізингу; а також режими стосовно сервісних і дистрибутивних центрів; та режими стосовно банківських і страхових операцій; і режими стосовно інтелектуальної власності тощо.

Крок № 12 плану BEPS є також важливим інструментом протидії розмиванню податкової бази. Він передбачає обов'язок ТНК розкривати схеми агресивного податкового планування а також і податковими консультантами (mandatory disclosure rules). Даний захід в даний час не входить до пакету мінімального стандарту, однак заслуговує на увагу та відповідно оцінку доцільності та перспектив запровадження його в Україні.

Крок № 15 Плану дій BEPS - Конвенція MLI. Учасники, що підписали цю конвенцію, одночасно виконують також кроки № 6 та № 14, а також кроки № 2 і № 7.

Мета конвенції MLI - уніфікувати правила застосування міжнародних податкових конвенцій у частині встановлення правил оподаткування з податків на доходи й створення ефективного механізму впровадження погоджених змін ефективним й скоординованим способом. При укладанні конвенції MLI сторони визначили чинники, якими вони будуть керуватися «при цьому:

- уряди втрачають значні надходження від податку на прибуток підприємств внаслідок агресивного міжнародного податкового планування, у результаті якого прибутки штучно виводяться з-під оподаткування до місць, де вони не підлягають оподаткуванню або податки на них знижені;

- розмивання бази оподаткування та виведення прибутку з-під оподаткування є нагальним питанням не тільки для промислово розвинутих країн, але також для країн з перехідною економікою та для країн, що розвиваються;

- важливістю забезпечити, щоб прибутки оподатковувалися в місці, де здійснюються основні види діяльності, які приносять ці прибутки, і де створюється вартість;

- необхідністю забезпечення швидкого, скоординованого та послідовного впровадження в багатосторонньому контексті заходів розмивання бази оподаткування та виведення прибутку з-під оподаткування, пов'язаних з угодами» [3].

MLI також безпосередньо визначено гібридні схеми зменшення податкового навантаження. В ній встановлено правила застосування угод «Про уникнення подвійного оподаткування» щодо фіскально-прозорих осіб та тих осіб, що є резидентами декількох юрисдикцій.

Варто зазначити, що в світі використовуються також інші різноманітні інструменти й впроваджуються додаткові заходи для протидії податковим зловживанням й розмиванню бази оподаткування. ОЕСР «до найбільш актуальних методів боротьби зі зловживаннями у внутрішніх податкових системах належать:

- загальні правила щодо уникнення обходу оподаткування;

- контроль іноземних компаній;
- правило тонкої капіталізації та інші правила, що обмежують вирахування відсотків;
- правила, встановлені у двосторонніх податкових угодах, для зниження ризику зловживання договорами бенефіціарами (наприклад, через використання компаній-провідників)» [62, с. 57].

Європейська комісія на виконання пропозицій ОЕСР в межах реалізації плану BEPS у 2016 р. рекомендувала Директиву щодо боротьби з ухиленням від податків як частину заходів, які спрямовані на посилення фінансової прозорості та боротьби з ухиленням від оподаткування. У тому ж році ухвалено ATAD, яка містить обов'язкові заходи щодо забезпечення мінімального рівня захисту від форм агресивного податкового планування, які найбільш розповсюджені. На «міжнародному рівні основними формами взаємодії в галузі міжнародного податкового регулювання є застосування загальних правил боротьби з ухиленням від сплати податків General antiavoidance rules (GAAR), спеціальних міжнародних угод з податкових питань Specific antiavoidance rules SAAR» [10, с.179].

Однак, не дивлячись на зусилля та суттєві кроки з питань координації дій країн світу у сфері податкової політики й боротьби з податковими зловживаннями на глобальному рівні, все ж таки рівень співпраці на даний час є недостатнім. Адже багато кроків плану BEPS та інших ініціатив, неможливо втілити, зважаючи на відсутність належних міжнародно-правових засобів щодо їх реалізації. Насамперед це стосується податкового планування з метою мінімізації оподаткування ТНК.

ВИСНОВКИ

1. Податкове планування слід розглядати як діяльність платника податків, що передбачає розробку системи правомірних заходів, спрямованих на визначення найбільш оптимальної моделі оподаткування, удосконалення процесу сплати податків, аналіз та прогнозування податкових наслідків здійснення господарських операцій, зменшення рівня податкового навантаження та збільшення прибутку, з урахуванням вимог податкового законодавства та тенденцій податкової політики держави.

2. Зміст податкового планування не можна зводити виключно до зменшення податкового навантаження, оскільки це більш комплексна категорія. Зменшення податкового навантаження є тільки одним із завдань податкового планування, а не його єдиною метою. В окремих ситуаціях рівень податкового навантаження може не визначатися як пріоритетний при виборі моделі оподаткування. Зокрема, платник податку може обрати певну систему оподаткування через зручність і простоту адміністрування навіть у ситуації, коли це не призведе до зменшення розміру податкових платежів. При цьому платник податків може отримати інші економічні переваги, зокрема, простіше адміністрування податків є менш витратним та ризиковим, крім того, дає можливість платнику більше уваги і часу приділити вирішенню ділових завдань, що сприяє збільшенню прибутку.

3. Правильна класифікація має важливе значення для визначення основних засад податкового планування. Використання різних видів податкового планування дає можливість платнику податків значно розширити інструментарій для оптимізації своїх податкових витрат. Можна виділити такі види податкового планування: залежно від сфери територіальної дії та юрисдикції – внутрішнє та міжнародне; залежно від рівня поставлених цілей та завдань – стратегічне й тактичне; залежно від суб'єктного складу та організаційної структури бізнесу – індивідуальне, колективне та корпоративне; залежно від строку, на який здійснюється планування, – короткострокове, середньострокове і довгострокове. Залежно від ступеня ризику можна

визначити такі види податкового планування: звичайне, яке не створює будь-яких ризиків для платника, передбачає використання традиційних визначених законом засобів; складне, яке містить більший ступінь ризику й передбачає застосування нестандартних засобів податкового планування; ризикове, яке створює для платника високі ризики, передбачає застосування спірних засобів, які можуть призвести до судових спорів з органами податкової служби; агресивне – яке може містити ознаки зловживання правом і недобросовісної поведінки платника податків.

4. Податкові ризики платника податків прийнято поділяти на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх ризиків можна віднести відсутність податкового планування, неналежний стан бухгалтерського обліку, низьку кваліфікацію відповідальних фахівців, незадовільний фінансовий стан, відсутність достатнього інформаційно-правового забезпечення тощо. Зовнішні ризики полягають у можливій зміні податкової політики держави, зміні податкового законодавства, дій чи бездіяльності податкових органів, контрагентів платника.

5. Податкове планування слід розглядати як послідовність дій та рішень платника податків та інших залучених осіб, які на кожному етапі можуть бути виділені в окремі, але пов'язані між собою стадії. Систематизація й визначення стадій податкового планування надає цьому процесу послідовності, логічного взаємозв'язку, системності. Основними стадіями податкового планування є підготовча, аналітична стадії, оцінка податкових ризиків, визначення оптимальної моделі оподаткування та її реалізація, оцінка результатів і коригування існуючої моделі. Кожна з цих стадій є необхідним етапом податкового планування, без яких неможливо досягти його мети.

6. Сучасні процеси транснаціоналізації мають динамічну тенденцію розвитку:

- бурхливий розвиток надвеликих корпорацій, які стають основними гравцями у світовій економіці;
- зниження ступеня «прив'язки» ТНК і виробленої ними продукції до материнських країн;

- значну концентрацію капіталу, що дає змогу ТНК зменшувати витрати виробництва, фінансувати НДДКР та впроваджувати інноваційні продукти та ін.;
- утворення і зростання ТНК як результат інтернаціоналізації економіки та розвитку світового ринку;

7. Глобалізація й інтеграційні процеси у функціонуванні ТНК та ФПГ знаходять своє відображення в збільшенні міжнародних потоків капіталу, значна частина яких приймає форму іноземних інвестицій. Провідну роль в цих процесах відіграють міжнародні бізнес-структури, які завдяки географічним і виробничим масштабам своєї діяльності перетворилися в ключові суб'єкти світової економіки.

8. З метою оптимізації оподаткування ТНК використовують певні методи, їх класифікують на дві основні групи: організаційні та економічні.

До організаційних методів оптимізації оподаткування ТНК відносять:

- здійснення експорту товарів і послуг спеціальними способами (без фактичного перетину кордону;
- на основі толінгу - тимчасове ввезення сировини і комплектуючих на митну територію та їх переробка на готову продукцію з наступним експортом);
- здійснення зарубіжних операцій на основі агентських угод, партнерства або спільної інвестиційної діяльності з місцевими компаніями без створення юридичної особи;
- створення зарубіжного представництва, а не філії, що дає змогу не декларувати прибутки в країні їх походження, де діє представництво;
- створення спеціальних дочірніх компаній у країнах зі сприятливим або пільговим оподаткуванням чи в офшорних зонах;
- передача частини зарубіжних філій або дочірніх підприємств під контроль спеціальної холдингової компанії, зареєстрованої у країні зі сприятливим оподаткуванням операцій з капіталом і репатріації дивідендів.

9. Основні економічні методи оптимізації оподаткування ТНК охоплюють:

- застосування трансфертних цін у розрахунках між філіями і дочірніми компаніями ТНК у різних країнах;

- концентрацію дивідендів та інших доходів корпоративних фінансових компаній, розташованих у країнах з пільговим оподаткуванням фінансових операцій, пільговим режимом уникнення подвійного оподаткування або офшорних зонах;

- застосування різних форм внутрішньо-корпоративного кредитування з використанням власних фінансових структур або кредитування філій під гарантії ТНК;

- здійснення інвестицій за рахунок власних нагромаджених доходів або залучених ресурсів через власну інвестиційну компанію у структурі ТНК;

- здійснення трансферу активів ТНК через ліцензійні угоди з власними філіями;

- спорудження підприємств і придбання нерухомості через внутрішньо-корпоративні компанії з нерухомості, розташовані в країнах з пільговим оподаткуванням операцій з нерухомістю або в офшорних зонах;

- здійснення транспортного обслуговування операцій ТНК через власні транспортні та судноплавні компанії, зареєстровані в офшорних зонах.

10. Основними параметрами загальної організації корпоративного податкового планування, в т.ч. ТНК виступають його суб'єкти, об'єкти, принципи, елементи та методи при цьому суб'єкти податкового планування поділяються на основних та другорядних учасників цього процесу;

11. У рамках корпоративного податкового планування виділяють:

- правомірне та неправомірне планування, а процес корпоративного податкового планування має стратегічну та поточну спрямованість і складається з декількох взаємопов'язаних між собою етапів;

- загальний підхід до визначення завдань податкового планування та шляхів і способів їх досягнення формують принципи планування;

- оптимізація податкових платежів здійснюється завдяки можливості використання загальних, спеціальних та стандартних методів податкового планування.

12. Міжнародне податкове планування - це вибір між різними варіантами та відповідно методами здійснення своєї діяльності суб'єктами підприємництва в сфері ЗЕД а також розміщенням активів, що направлені на зменшення рівня податкових зобов'язань та глобального податкового тягаря у рамках діючого законодавства та з метою максимізації усіх сукупних доходів, які отримані ТНК в усіх своїх юрисдикціях ведення діяльності.

Міжнародне податкове планування є також найбільш складним видом податкового планування, так як потребує досить значних організаційних, фінансових, правових та відповідно і кадрових ресурсів.

13.В сучасних умовах розвитку світових економічних зв'язків, міжнародне податкове планування є одним із найбільш ефективних способів побудови оптимальної моделі оподаткування для ФПГ і ТНК.

Промислово-фінансові групи і транснаціональні корпорації активно використовують можливості мінімізувати сплату податків засобами податкового планування.

ФПГ і ТНК активно використовують офшорні юрисдикції та здійснюють свою діяльність в державах де діє особливий правовий режим, відповідно з яким встановлюються податкові пільги як у вигляді повного так і часткового звільнення від оподаткування та є спрощення податкового обліку.

15.ФПГ і ТНК застосовують офшорні зони з метою зменшення рівня власного оподаткування і тому держави недоотримають значні суми податкових платежів від них.

16.ОЕСР розробила модельну конвенцію ОЕСР щодо подвійного оподаткування для того щоб протидіяти активному використанню офшорів ТНК та масштабним зловживанням мінімізація податків. Крім конвенції, ОЕСР розробила Action Plan on Base Erosion and Profit Shifting «План BEPS» для протидії виведення доходів з-під оподаткування й розмивання податкової бази.

17. Action Plan on Base Erosion and Profit Shifting стосується саме тих стратегій податкового планування, в яких ФПГ і ТНК використовують прогалини та певні неузгодженості у національному та міжнародному податковому законодавстві з метою штучного переміщення прибутків до країн із низьким чи/або нульовим рівнем оподаткування а також де економічна діяльність є незначною чи/або зовсім відсутньою. Практика BEPS стосується усіх держав, проте особливо значний вплив вона має на ті економіки, які ще розвиваються, та значно залежать від податку на прибуток підприємств, насамперед, ФПГ і транснаціональних корпорацій ТНК.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамик О.В. Податкове планування: Навчальний посібник:- URL: [dspace.wupn.edu.ua › handle](https://dspace.wupn.edu.ua/handle)
2. Андреюк Н.В., Лабезник Л.Л. Податкове планування: баланс публічних і приватних інтересів. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки*. Випуск 14 / за ред. Ящишиної І.В. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2019. С.275–283.
3. Багатостороння конвенція про виконання заходів, які стосуються угод про оподаткування, з метою протидії розмиванню бази оподаткування та виведенню прибутку з-під оподаткування. Ратифікована Законом України № 2692-VIII від 28.02.2019. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/376_001-16#n2](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376_001-16#n2).
4. Баранов С. О. Ухилення від сплати податків як основний чинник тіньової економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 12. С. 102–106. URL: [http:// www.investplan.com.ua/pdf/12_2016/23.pdf](http://www.investplan.com.ua/pdf/12_2016/23.pdf)
5. Бечко П. К., Лиса Н. В. Податковий менеджмент: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. К.: Центр учбової літератури, 2009. 288 с.
6. Білоіван О. Податкове планування підприємницької діяльності. *Економіка та підприємство*. 2006. № 5. С. 338–342.
7. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента. Т.2. К.: Ника-Центр, 1999. 512 с.
8. Большой бухгалтерский словарь (Под ред. А. Н. Азрилияна). М.: Ин-т новой экономики, 1999. 574 с.
9. Бондаренко М. О. Правове регулювання податкового планування в Україні: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2019. 189 с.
10. Вітліна М.О. Шульга Т.М. Міжнародні заходи протидії ухиленню від сплати податків. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. С.178– 180.
11. Глубокова Н.Ю. Налоговое планирование: Учебно-методический комплекс. М.: Изд. центр ЕАОИ, 2008. 64 с.

12. Греца Я.В. Місце податкового планування в системі планування діяльності підприємства: правові аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал. Електронне наукове фахове видання*. 2016. № 2. С.59–62.
13. Греца Я.В. Правова оцінка податкових ризиків у процесі податкового планування. *Електронне наукове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. 2017. № 6. С.201–205.
14. Гусева Т.А. Налоговое планирование: концепция правового регулирования. Орел: Орел ГТУ, 2007. 326 с.
15. Економіка знань та її перспективи для України / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця. – К. : Інститут економіки прогнозування, 2005. – 168 с.
16. Економічна енциклопедія: у трьох томах / редкол. : В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К. : Видавничий центр „Академія”. Т. 3. 2002. 952 с.
17. Ерицян А. В., Азорян Р. Г. Использование оффшоров в налоговом планировании. *Главбух*, 2009. 208 с
18. Єлісеєв А. Доступно про податкове планування із застосуванням офшорних компаній. *Податкове планування*. 2008. № 3. С. 14–26
19. Єлісеєв А. В. Організація податкового планування на підприємстві. URL: [http:// www.vlasnasprava.info/ua/business_az/how_to_grow/ taxation. html?_m=publications&_t=rec&id=474&s=print](http://www.vlasnasprava.info/ua/business_az/how_to_grow/taxation.html?_m=publications&_t=rec&id=474&s=print).
20. Єріс Л.М. Податкове планування як засіб збільшення фінансових ресурсів підприємств. *Актуальні проблеми економіки*. 2004. № 2. С.76–86.
21. Иванов Ю. Б. Налоговый менеджмент: учеб. пособ. Харьков: Инжэк, 2006. 488 с.
22. Івашко О.А. Інструментарій податкового планування та процеси ухилення від сплати податків в контексті діючої практики функціонування офшорних юрисдикцій. URL: [www.irbis-nbuv.gov.ua > cgi-bin > irbis_nbuv > cgiirbis_](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_)
23. Імплементация плану BEPS в Україні: проблеми і перспективи. URL: [https://lhs.net.ua/wp-content/uploads/woocommerce_uploads/2017/12/2_3_ Jak-Ukraina-vprovadzhue-plan-BEPS.-RESHETNIK- Olga-radnik-Ario-Law-Firm.pdf](https://lhs.net.ua/wp-content/uploads/woocommerce_uploads/2017/12/2_3_Jak-Ukraina-vprovadzhue-plan-BEPS.-RESHETNIK-Olga-radnik-Ario-Law-Firm.pdf).
24. Корнеева Е. Я. Оффшорный мир. Взгляд изнутри. М.: Экономика, 2001. 318с.

25. Кузнецова В.В. Основы налогового менеджмента: Учебник. М.: ООО "ТД "Издательский Мир книги", 2010. 239 с.
26. Лебедзевич Я.В., Кузмінська Т.С. Основні методи аналізу податкових ризиків в процесі прийняття управлінських рішень. *Вісник ЖДТУ*. 2013. № 2 (64) С.252–260.
27. Маглаперідзе А.С., Храпкіна В.В. Податковий менеджмент: Навч. пос. К.: Центр учбової літератури, 2008. 328 с.
28. Марчук А. Несколько слов о важности налогового планирования в деятельности предприятия. *Бизнес*. 2000. №37 (400). С.19–22.
29. Міжнародні податкові відносини. URL: <https://mof.gov.ua/uk/international-tax-relations>.
30. Найбільші платники податків в Україні: хто посів перше місце в рейтингу за 2020-й . URL : <https://legalhub.online/opodatkuvannya/najbilshi-platnyky-podatktiv-v-ukrayini-hto-posiv-pershe-mistse-v-rejtyngu-za-2020-j>
31. Налоговое право: Учебное пособие / Под ред. С.Г. Пепеляева. М.:ИД ФБК-ПРЕСС, 2000. 608 с.
32. Немировська О. В. Аналіз та оцінка економічної діяльності ТНК в Україні. URL: www.economy.nauka.com.ua ›
33. Оліховський В.Я. Методи та інструменти податкового планування в системі менеджменту підприємства : дис. канд. екон. наук: 08.00.04. Львів, 2018. 270 с.
34. Оліховський, В.Я., 2012. Теоретичні аспекти податкового планування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку», 722, С. 177-181.
35. Офіційний сайт The World`s Largest Companies: - URL: <http://www.ft.com/reports/ft500-2010>
36. Офіційний сайт Державного комітету статистики України - URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

37. Офшорні компанії в податковому плануванні: URL: http://www.amondsmith.com.ua/bank_accounts.htm
38. Планування діяльності підприємства: Навч. посіб. / За заг. ред. В. Є. Москалюка. К.: КНЕУ, 2005. 384 с.
39. Плахтій В.М. Сучасні тенденції розвитку ТНК в глобальному бізнес-середовищі/ - URL: er.nau.edu.ua/handle/NAU
40. Податкове планування на мікрорівні: навчально-методичний посібник для студентів, які навчаються за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавр за галуззю знань – 0305 «Економіка та підприємництво» за напрямом підготовки – 6.030508 «Фінанси і кредит» / Укл. Т.Ю.Александрюк, Т.О.Дулік, Л.Г.Маркова, В.Є.Тараненко. Дніпропетровськ: Дніпропетровська державна фінансова академія, 2009. 78 с.
41. Податкове планування при BEPS: як будувати будинок в умовах ландшафту, що змінюється / Світлана Мусієнко, лектор Legal High School. URL: <https://lhs.net.ua/podatkovye-planuvannia-pri-beps-iak-buduvaty-budynok-v-umovakh-landshaftu-shchozminiuietsia-svitlana-musiienko-lektor-na-legal-high-school>.
42. Податковий менеджмент : підруч. / Ю. Б. Іванов, А. І. Крисоватий, А. Я. Кізіма, В. В. Карпова. К. : Знання, 2008. 525 с.
43. Порядок зупинення реєстрації податкової накладної/розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних, затверджений Постановою КМУ від 11 грудня 2019 р. № 1165. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1165-2019-%D0%BF#Text>.
44. Проблеми розвитку податкової політики та оподаткування : монографія / Ю.Б. Іванов, О.М. Тищенко, Г.М. Дорожкіна, В.В. Карпова та ін.; за заг. ред. проф. Ю.Б. Іванова. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2007. 448 с.
45. Проскура К.П. Методичні підходи та принципи податкового планування на підприємствах. *Механізми протидії агресивному податковому плануванню: світовий досвід та практика України*: зб. матер. наук.-методол. семінару, 10 грудня 2015 р. Ірпінь: Видавництво національного університету ДПС України,

2015. С.92–97.

46. Протидія агресивному податковому плануванню: світовий досвід та виклики для України : монографія / Брехов С.С., Коротун В.І., Сушкова О.Є., Новицька Н.В. та ін.; за заг. ред. С.С. Брехова та В.І. Коротуна. Київ : Алерта, 2017. 344 с.

47. Сутырин С., Погорлецкий А. Налоги и налоговое планирование в мировой экономике / С.Сутырин, А.Погорлецкий. СПб.: Полиус, 1998. 577 с.

48. Хейфец Б. Роль офшоров в глобальной экономике. *Мировая экономика и международные отношения*. Х. 2012. №11. С. 69-76

49. Чернякова Т.М., Хуснулліна Ю.І. Роль податкового планування в управлінні податками на підприємстві. *Збірник наукових праць КНТУ*. 2008. № 14. С. 273–277. URL: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/2382/1/49.pdf>

50. Чернякова Т.М., Хуснулліна Ю.І. Роль податкового планування в управлінні податками на підприємстві. *Збірник наукових праць КНТУ*. 2008. № 14. С. 273–277. URL:

<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/2382/1/49.pdf>

51. Шевченко П. Відтік капіталу: офшори назавжди? Проект «Української правди» «Економічна правда»: - URL: <http://www.epravda.com.ua/publications/2010/06/11/238049>.

52. Шестакова Е. В. Налоговое планирование. Теория и практические рекомендации с материалами судебной практики. М.: Юстицинформ, 2010. 160 с.

53. Щербина Ю. Необхідність податкового планування у сільськогосподарських підприємствах. *Галицький економічний вісник*. 2016. Т. 50. № 1. С. 98–104. URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/50/90.pdf>

54. Aggressive tax planning indicators. Final Report. European Commission. *Taxation paper*. 2017. № 71. 189 p. URL: https://ec.europa.eu/taxation_customs/system/files/201803/taxation_papers_71_atp.pdf

55. Christopher Needham. Corporate tax avoidance by multinational firms. URL [http:// libraryeuroparl.wordpress.com](http://libraryeuroparl.wordpress.com).
56. Chuhunov, I. Ya. , Naukovi pratsi NDFI [Research papers of Science-research financial Institute: scientific publication], Naukovo-doslidnyj finansovyj in-t M-va finansiv Ukrainy Akademiia finansovoho upravlinnia, Kyiv, Ukraine, 2010
57. Explanatory memorandum to the double taxation relief (base erosion and profit shifting). Order 2018. URL: [https://www.legislation.gov.uk / ukdsi / 2018 / 9780111168127/pdfs/ukdsiem_9780111168127_en.pdf](https://www.legislation.gov.uk/ukdsi/2018/9780111168127/pdfs/ukdsiem_9780111168127_en.pdf).
58. OECD urges stronger international cooperation on corporate tax. URL: <http://www.oecd.org/tax/oecd-urges-stronger-international-co-operation-on-corporate-tax.htm>
59. Forbes Ukraine. URL: [forbes.ua > ratings > 100-naybilshikh-privatnikh-kompaniy-ukraini-2021](http://forbes.ua/ratings/100-naybilshikh-privatnikh-kompaniy-ukraini-2021)
60. Global 500 - Fortune: URL: <https://fortune.com/ranking/global500/>
61. MLI BEPS. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/MLI_BEPS. [http://www.oecd.org/tax/beps/inclusiveframe-work-on-beps-progress-report-july-2017-june-2018.pdf](http://www.oecd.org/tax/beps/inclusive-frame-work-on-beps-progress-report-july-2017-june-2018.pdf)
62. *Piantavigna P.* Tax Abuse and Aggressive Tax Planning in the BEPS Era: How EU Law and the OECD Are Establishing a Unifying Conceptual Framework in International Tax Law, despite Linguistic Discrepancies. *World tax journal*. 2017. V.9 (7). – P. 48–98.
63. World Investment Report 2020: Special economic zones: URL: <http://unctad.org>.
64. Action Aid: Addicted to tax havens. The secret life of the FTSE 100. URL : [http://www.actionaid.org/pub-lications/addicted-tax-havens-secret-life-ftse-100](http://www.actionaid.org/publications/addicted-tax-havens-secret-life-ftse-100).
65. Tax Justice Network. Financial Secrecy Index. URL : <http://www.financialsecrecyindex.com/>.

Загальні методи податкового планування [33]

Метод податкового планування	Трактування методу
1	2
Розрахунково-аналітичний метод	Полягає в корегуванні планових показників під прогнозні зміни внутрішніх і зовнішніх чинників. У податковому плануванні цей метод переважно використовують, розраховуючи суми податків за альтернативними варіантами оподаткування через коригування показників цих варіантів під прогнозні зміни податкового законодавства (наприклад, скасування пільг, підвищення чи зниження ставок оподаткування тощо).
Нормативний метод	Полягає в розрахунку загальної суми податків і зборів та інших податкових платежів, сплачуваних підприємством на підставі чинних ставок і баз оподаткування й дає змогу визначити податкове навантаження підприємства. Цей метод використовують на стадії розрахунку податкових платежів за альтернативними варіантами оподаткування з метою обчислення сум податкових платежів на підставі чинних ставок (які в цьому випадку є нормативом) і баз оподаткування
Метод мікробалансів	Полягає у створенні бухгалтерської моделі господарсько-фінансової операції через кореспонденцію бухгалтерських рахунків і визначення на їх основі проекту податкового планування з оптимальними показниками. Оцінювання певного варіанту оподаткування господарських операцій в різних умовах передбачає: виділення групи господарських операцій, які мають безпосереднє відношення до певного варіанта оподаткування; складання бухгалтерських проведення за обраними господарськими операціями; розрахунок мікробалансів на підставі цих бухгалтерських проведення і визначення результуючої суми прибутку; порівняння альтернативних варіантів та вибір варіанту з оптимальними значеннями показників. Цей метод використовують на завершальній стадії податкового планування, коли відома сума податкових платежів за кожним проектом.

Продовження додатку А
Продовження таблиці А.1.

Метод графоаналітичних залежностей	Передбачає побудову графічної чи аналітичної залежності фінансового результату підприємства від одного чи декількох найважливіших параметрів балансу з подальшим вибором варіанту з оптимальними показниками. Розрахунок при цьому здійснюють у такій послідовності: виділяють блок господарських операцій, які впливають на досліджуваний параметр; за допомогою ряду послідовних розрахунків мікробалансів чи математичних обчислень за формулами визначають залежність фінансового результату від досліджуваного параметра; графічно зображають визначені залежності; обирають оптимальний варіант здійснення господарської операції. Метод графоаналітичних залежностей використовують на стадії виділення основних факторів, які впливають на податкове навантаження підприємства й вибору проекту податкового планування з оптимальними показниками.
Матрично-балансовий метод	Ґрунтується на тому, що баланс підприємства записується у вигляді матриці, до якої послідовно підбирають та виписують показники господарських операцій за альтернативними варіантами податкового планування й обирається варіант з оптимальними показниками. Прикладом використання матриці в бухгалтерському обліку є шахова відомість. Розрахунок у матрично-балансовому методі податкового планування проводять у такій послідовності: баланс підприємства записують у вигляді матриці, елементами якої є суми оборотів за бухгалтерськими рахунками, а та яка містить стовбець із підсумковою сумою оборотів за дебетами рахунків та стрічку із підсумками оборотів за кредитами рахунків (шахова відомість); дебетові та кредитові обороти за альтернативними господарськими операціями записують у вигляді векторів (матриць, які складаються з одного стовпця чи однієї стрічки); до початкової матриці послідовно додають (виходячи із базової балансової рівності активів та пасивів) вектори дебетових оборотів та віднімають вектори кредитових і отримують кінцеві сальдо.
Статистичні методи	На основі використання методів статистичного аналізу виділяють основні чинники, які впливають на розмір податкового навантаження підприємства. Мають широкий спектр застосування в податковому плануванні. Зокрема, на основі використання різних методів статистичного аналізу (факторного, кореляційно-регресійного аналізу та ін.) виділяють основні чинники, що впливають на величину податкового навантаження підприємства, на основі яких розробляють напрями оптимізації податкових платежів. Ці методи застосовують для розрахунку ефективності заходів податкового планування, зокрема у разі проведення аналізу динаміки податкових платежів, розрахунку показників виконання бюджету податків тощо.

Продовження додатку А
Продовження таблиці А.1.

Методи економіко-математичного моделювання	Ґрунтуються на математичній побудові й описі моделі досліджуваного об'єкта, якою у податковому плануванні є альтернативні варіанти оподаткування. Відповідно до цих методів будується економіко-математична модель розрахунку суми прибутку або витрат з урахуванням впливу податкових платежів за альтернативними варіантами оподаткування й обирається варіант із оптимальними показниками. Такі методи застосовують на етапі визначення податкового навантаження на підприємство, розрахунку податкових платежів за варіантом податкового планування й вибору варіанта планування з оптимальними показниками.
---	---

Додаток Б
Таблиця Б.1.

Рейтинг ТОП-100 найбільших компаній України*

Рей- тинг 2021	Рей- тинг 2020	Компанія	Галузь	Співро- бітники	Виручка 2020, млн грн	Приріст виручки в 2020 р.	Прибуток / збиток в 2019 р., млн грн	Прибуток / збиток в 2020 р., млн грн
1	1	«Метинвест»	Металл ургия	90 000	309 302	2%	-6 137	12 960
2	2	«АТБ-Маркет»	Ритейл	55 000	123 864	18%	4 405	5 769
3	3	Kernel	АПК	12 000	118 667	18%	3 644	5 553
4	-	ДТЭК	ТЭК	69 918	116 046	-16%	12 592	-13 895
5	4	Fozzy Group	Ритейл	65 000	80 167	5%	-5	н/д
6	6	«АрселорМитт ал Кривой Рог»	Металл ургия	19 504	63 497	2%	-2 265	741
7	8	«ТЕДИС Україна»	Ритейл	2 281	54 845	10%	356	244
8	7	МХП	АПК	50 500	51 516	-5%	5 715	-3 547
9	10	«Епицентр К»	Ритейл	27 028	50 382	10%	3 720	3 171
10	12	Фергехро	Металл ургия	10 920	45 828	18%	10 416	17 118
11	9	«Запорожсталь »	Металл ургия	10 452	45 631	-2%	-4 333	-3 678
12	14	«БадМ»	Фарма	2 623	41 816	18%	2 947	1112
13	15	«Оптиміа- Фарм»	Фарма	2 429	37 248	19%	256	338
14	17	«Укрнафта»	ТЭК	28 870	35 535	26%	-4 081	4 269

Джерело: побудовано відповідно до рейтингу ТОП-100 найбільші компанії України 2021 року за версією Forbes. Рейтинг найбільших компаній в Україні 2021 / 2022. <https://inventure.com.ua/tools/database/rejting-top-100-krupnejshie-kompanii-ukrainy-v-2021-godu>